

СПОРТ
Россе спорта мастер хилар глалгай спортсменах

16

ЮРТБОАХАМ
Кхаш тIара тIахьожам чIоагIбаьб

15

СЕРДАЛО

1923 100 лет

WWW.SERDALO.RU ГЛАЛГАЙ МЕХКА КЪАМАН ЮКЪАРА ГАЗЕТ

№10 (12587)
Тушолла бутт,
16 ди, 2023 шу

Газет арадувл 1923-ча шера бекарга бетта 1-ча дийнахьа денз

1973-ча шера «Сердало» газета «Знак почета» яха ордененнай

ДЕШАР
Глалгай университетте хинна къамаьл

4

ЮКЪАРА ВАХАР
Инаркъе керда ишкол хургья

5

ЛИТЕРАТУРА
Ишколай хьал тоалуш доагIа

6

УНАХЦИЕНО
Унахциенон гIулакхах дийцар парламенте

7

ИАЛАМ
Бяьстан хозал екаеш

10

ДЕЗАЛА КХУВРЧ
Даб-наьна нийсхо

14

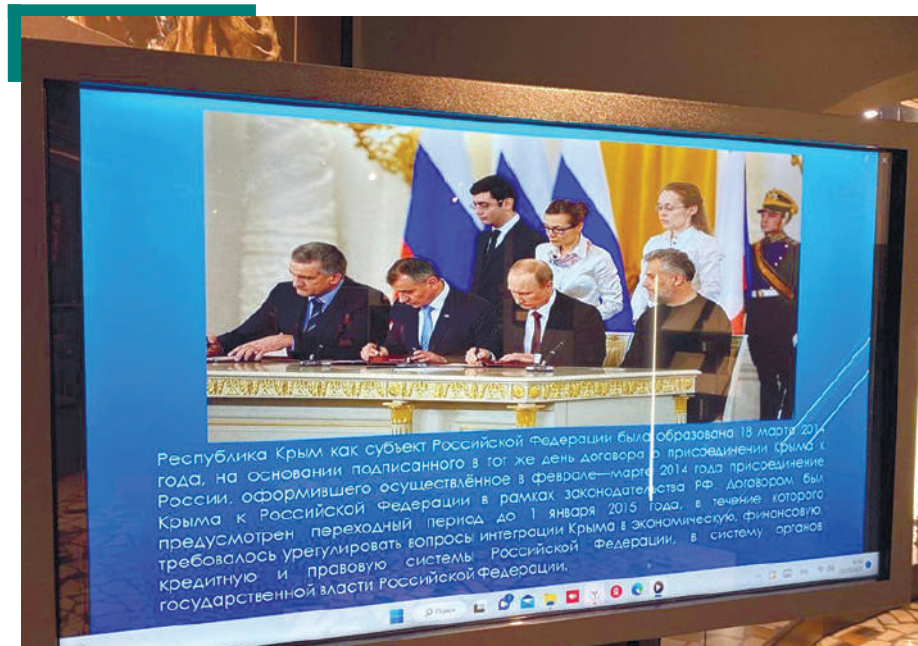
www.serdalo.ru @gserdalo vk.com/gserdalo Дзен сердало

ЛерхIам бе хар

Тема доакъашхой а цар дезал а бицбеннабац

3

Халкъа цхьоагIо

Глалгайче ба «Крым — Россе дакъылг» яха гойтам

2

ГалгIайче-дарбан хин мохк

Коазой Мадина

ГалгIайчен лавттан бухера арадетташ да 70 гарга дарбан хий, цар сага унахцIенонна дика пайдалу, йоах ГалгIай Республикан Iалама Министерствон зарбан болх лелабераша.

Царех хьабоала дарбан пайда а ший тайпара чам а бахьан долаш, моттигерча наха, иштта вайцига хьабьхача хьашашта юкье уж чIоагIа кьердаш да, цул совгIа, Даьлагара доккха совгIат лоархIаш а да.

Дукха ба вай дезал, духьала из хий менна а ца Iеш, цунца баа кхача кийчбераш. Цьха ханаш яр, мархий бетта фусам-дас ший дезала масал гойташ, кьабстта цу хица мара марха ца доасташ. ХIара дезале долаш дар, беза мархий бутт болча хана, из хий.

«Хий хьаух лоамара, цунах хьахул Шолж, Шолж дIакхеташ да Тирках, Тирк дIакхет фордах.

Цьхьадола республикан хиш лоаман лакхача дукь тIара башаш болча шах а иштта лоаман кхурколгашкара а доагIаш да. Лоаман даькъ тIа а иштта цох хьакхеташ йолча шьарача моттига даькъ тIа а дукха дIа-юха кьасташ хиш да», — иштта йоах ГалгIайчен мах бола хиш доьзараша.

Шахьара куц тоадеш, балхаш дIахьоргда

БIарахой Муслим

Укх шера тоае лерхIача моттигех дийцар, Наьсарерча мэре дIайихьача кхетаче.

Шахьара куц тоадара тIехьа кхеллача кьаман проекташка гIолла, малагIа дозонаш куц хувцаш тоадича бакьхьа да хьожаш хилар шахьара кулгалхо. Наьсарерча хьакимаша ХIаране шоашта хетар аьлар. Шахьаре тоае еза моттигаш хоржараш бахархой шоаш ба.

Хьакимаша белгалйир, дукхача хана денз тоае яхаш, наха дехар ду моттигаш. «Наха дукха теркальбеш йоаца моттигаш, тоаяь яьнначул тIехьагIа геттара хоза куц хиле дIаотт. СалаIа, акхан хана ха йоаккхаш багIа нах гуллу, хьалха вIалла саг юхеводаш ца хиннача моттигашка. Цох масал эцаш, дIабахьа беза вай болх. Дикка кьахьегаш хилча, моллагIа хIама хозача беса тIа доагIа», — аьлар шахьара дас.

Мэре болхлоша яхачох, бахархошта хоржамаш де оттаергьараш ийс моттиг я, царна юкьера шоашта тоайича бакьхьа хета ворхI моттиг хьахаржа езаргья наьха.

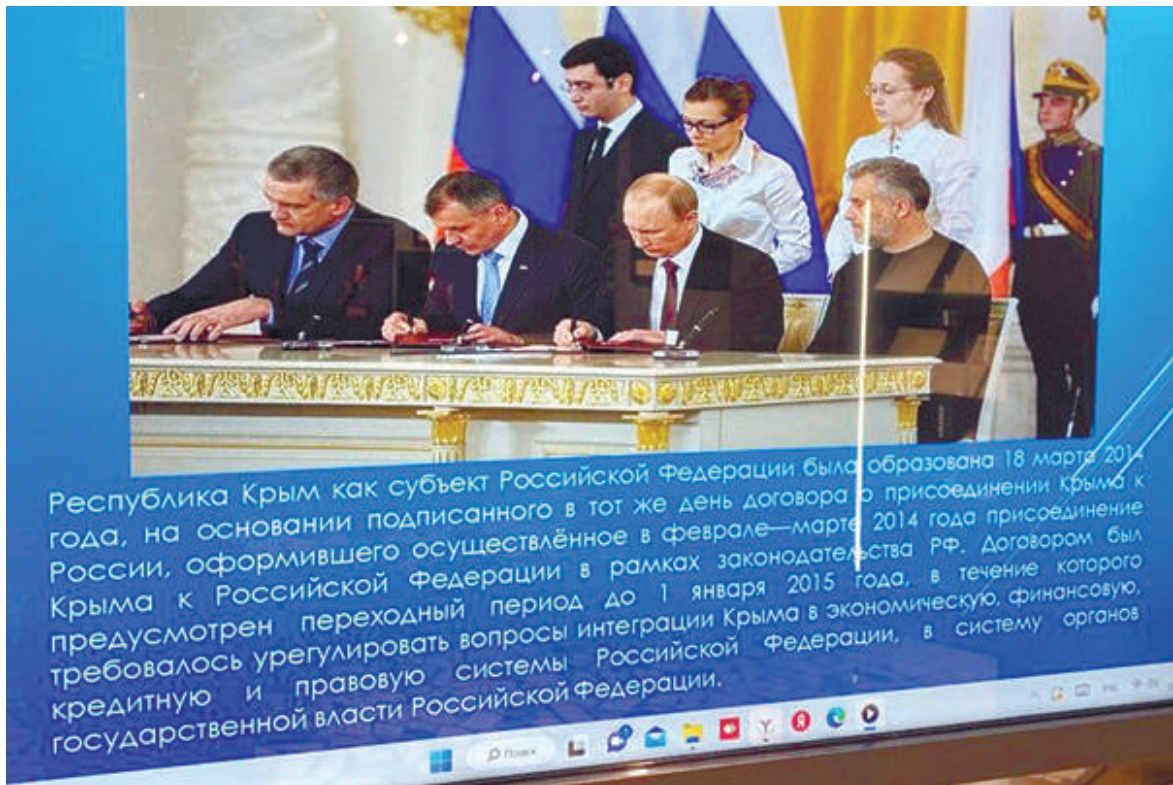
ГалгIайче ба «Крым — Россе дакьилг» яха гойтам

ГIазданаькъан Ахьмад

Укх деношка Россах Крым хьакхийтта Ди долаш, политически Iазап ээача наьха Мемориальни комплексе баьхкача наьха таро хилар укхача хьабеллаш хинна «Крым-Россе дакьилг» яха гойтам го. ГалгIайчен бахархой безам тIабахаб цунна.

«Тушолу (март) бетта барайтгIагIа дийнахьа вай мехка лоархIае цIай дездергда — Россах Крым хьакхийтта Ди.

Цига баьхкача наьха таро хургья Крым яхача ах гIайрени Севастополеи Россецара исторически бувзамаш цахаддаш а мел чIоагIа а хиннад довза», — аьлар ГалгIай кьаман юкьарча газетага политически Iазап лайнарий Мемориальни комплекса болхлоша.

Дешара хьал тоадара тIехьа дикка кьахьег

БIарахой Муслим

2022-гIа шу чулоацаш, дешареи Iилмани министерствос дIабихьача балхах дувцача кхетаче даькъа лоацаш хилар РФ сенатор вола БIарахой Мухарбик.

«Таханара ишкол» яхача проектага гIолла, дIадахача шера республике хьалгьяь яьлар 11000 бера лаьрхIа 16 ишколи, 2000 бер чуэца таро йола 9 берий беши.

Дешара гIулакха йола кьа-

ман проекташ, дикка толамаш доахаш, болх дIахьош я.

Иштта лакхача боараме оттабе боагIа, ишколаш тоаеш кьахьегаш йолча партийни проекташ республике дIахьош латта болх а.

«Ишколашка берашта бIайха кхача лоаттабара гIулакх а, цьхан кога тIа даьккха, нийсдаьд вай», — хоам бу ший телеграм-канале гIолла БIарахой Мухарбика.

«Хьехархой массахана шоай говзал лакхьеш хила беза. Кьабстта вай кьаман ис-

тори хьехачар теркалде деза из хIама. Берашта нийса кхетам балар, дикагIдолча хIаман тIехьа уж ураоттабар да тахан керттердар», — белгалдир сенатора.

Министерствос дIаяхьа лерхI хьехархошта юкье яхьаш, говзанча-классаш, конференцеш, иштта кхьдола пайдане гIулакхаш.

Даьхен цихезача блухой цѣреш йицлук

Укх шерара хьалхара болх длаболабир тохкамхоша.

Газданаькъан Ахьмад

Карарча шера саккура бетта (февраль) юкье тѣма сийлен шахьаре МагIалбике «Дагалоаттама вахта-2023» хьайийллар, Еригроссе боламах дIа а кхийтта.

Укх деношка ГалгIайче, «МагIалбика бастион» яхача проекта чубоагIаш, карарча шерара хьалхара тохкама болх длаболабеннаб.

Цига дакъа лоацаш ба «Курган» (Нижний Новгород), «МагIалбик», «Патриот» яхача тоабай доакъашхой.

Тохкама балхаш даьхош да МагIалбика шахьара къанарча дакъ тIа, Тирка дукъ оалача моттиге.

«Дагалоаттама вахта-2023» хьаеллаш, из дар саккура бетта 19-ча дийнахьа, ГалгIай Республице 13 шера баьча тохкама балхаш дийцадар аз, цига вай мехкарча наьх таро хилар карарча шера берхIаш болча балха дакъа довза. «Дагалоаттама вахта-2023» лаьрхIа хьаеллача хана, цига хилар МагIалбика района муниципальни дакъ тIарча администраце кулгалхочун заместитель Мержой Ийса, ГалгIай Республикан

юкьарлен палата доакъашхо Гаьнтамаранаькъан Яраги, ГалгIай Республикан дешара, Илман министра заместитель ПхьарагIаланаькъан Мухьмад, юкьарлонна организацией кулгалхой, «Казначей» яхача гIалгIай тохкам беча тоабачара доакъашхой, тохкама урхаллен, Росгварде тохкамхой, студенташ, кагирхой, дешархой», — аьлар «Сердало» газетага Дзейтанаькъан Беслана, Даьхе баьхан байнарий дагалоаттама йолча Еригроссе юкьарлон «Россе тохкама болама» ГалгIай отделене кулгалхочо. Селхан длаболабаьча балха тIа «Курган» оалача тохкама тоаба аьттув баьлар. Царна Тирка дукъ тIа шин цѣэскархочун тIехкаш корайир. Бакьда 1942 шера МагIалбик лораеш, Даьхе баьхан долаш лийгарий цѣреш ха йиш йоацаш нийсденнад, цар цѣ тIайолаш хIама цахиларах а майдилгаш цахиларах а.

Блаьстанара тохкама балхаш ГалгIай Республице дIаьхоргда тушола бетта (март) 18-ча денга кхаччалца, йоах Дзейтанаькъан Беслана. Цул тIехьагIа, тохкамхой селашкахьа дIагIоргба. Цига

цар тохкаргда, Сийлахь-боккхача Даьймехка тIом лаьттача шерашка гIаьрхочо чудаьта хиннача миша кема лараш мичахьа я. Тохкама экспедице доакъашхошца цьхана цар из болх даьхьу, «Кавказа йоагаш йола сигале» яхача бечача моттигашта юкьерча проекта чубоагIаш.

2023 шу Кавказа а иштта берригача россиянашга а белгалдоалаш да. Вай массане а белгалдергда Кавказ лораеш моастагIчоа духьала лаьттача тѣма 80 шу дизар, иштта МагIалбик лораеш йола тѣма

операци дIайихьа 80 шу дизар. Цу хана мехкдаьттан МагIалбика пенашка лийгар немций гIаьрхоех дуккхабараш, доккха Iазап лайра цар, Кавказа мехкдаьттан ганзаш, кхы шоаш йоаккхача хана моастагIаша караерзаергIоацаш, къаьстар из тIом.

Тохкам беш йолча тоабан доакъашхошга хьалхашка доккха декхар латт карарча шера, цудухьа цар балха тIа аьттув балар лов сонна, вай Даьхе лораеш байнача блухой цѣреш малхайоахача, йиц ца йолийтача даькье.

Тѣма доакъашхой а цар дезал а бицбеннабац

Султиганаькъан Йоакъап

Украинерча тѣма доакъашхой болча блухой дезалашта эшачунга хьожаш, цар хьашташ кхоачашдеш я паччахьалкхе. Вай къаман кагий нах тахан деналца, майралца шоай цѣи дIахазийта, цига Даьхе лораеш латт.

«Iан шоллагIча бетта лаьттан сертификаташ делар тѣма доакъашхой 21 дезала. Тахан, кхы а барайтта сертификат дийкьар наха лаьтташ доала дерзадеш. МагIалбике, Наьсаре, Шолжа-Шахьаре дIабиьхар из болх», — язду ший телеграм-канале мехкадас Келаматанаькъан Махьмуд-Iаьлас.

Республикан кулгалхочо белгалдир, тѣма доакъашхой дезалаш цьхаккха хIама эшаш хила йиш яц, аьнна. Цу наьха вахарера кхоачамбоацараш юстардаха оттаяь, лаьрхIа комисси я. Массане хана къаьстга цу мугIарерча наьха гIулакхага хьожаш, царна лакха терко еш, хила деза вай, аьлар цо.

Республикерча берий фестиваль хургья

Газданаькъан Ахьмад

«Сий долаш яха, са Даьхе» яха фестиваль дIаьхоргья хьатIадоагIача шоатта дийнахьа, Яндарерча культуран цIагIа. Из гIулакх вIашагIделлад культуран гIулакхах йолча министерствоси республикерча кхоллама цIен болхлошеи.

«Фестиваль дIаьхьара баьхан да, вай берий дегашка Даьхенцара безам чIоагIбар, шоай къаман Iадаташ, оамалаш царна йовзийтар. Фестивале кагирхой, берий аьттув ба шоай начIал гойта, Iомадаьр наха довийта. Вай къаман дукха да лакха говзал йола бераш. Иштта йолча моттиге пайда бе йиш я цар.

Уж Iомабу шоай къамо тхьовра денз хьадахьа беркате Iадаташ лархIа, доаржаде, хоза оамалаш хьокхаш дIабаха», — дийцар тхога культуран вахаре дикка къаьхьегаш хьайоагIача Котанькъан Марема. Цу фестивале дакъа лаца йиш йолаш ва республикера моллагIа саг. Укх бетта 18-ча дийнахьа, 11 сахьат даьлча дIайолаьургья фестиваль.

МагIалбика мэр вахар СВО байнача блухой ноаной, истий болча

Газданаькъан Ахьмад

МагIалбик-Шахьара администраце кулгалхо Галай Муса ваха хилар Донбасс лораеш даьхош йолча лаьрхIаача операце дакъа лоацаш байнача вай блухой ноаной а истий а болча, уж кхалнаьха денца даькьалабуьца.

«Вай мехкахоша машар, Даьхе лораеш, шоай декхар дѣзза кхоачашду цу гIулакха юкье. Цу кхалнаьха къонгаш, моарой шоай Даьхен бизза къонгаш ба. Аз дег тIара даькьалабийцар уж, сабар-сатем царца хилар ловш, сай царцара лерхIам ххайкабеш», — аьлар Галай Мусас «Сердало» газета корреспондентага.

Университетера кердадараш

Гаьгенаькъан Мартина

Москверча физико-технически института цхьана кхетама программа студенташ чуэца йолалуш я вай паччахьалкхен университет.

«Цу программан юкьегIоргвола студент хила лойя, деша оттачо математикахи физикахи МФТИ дIахьоча олимпиадах болх дика язбе беза.

Цул тIехьагIа, «Информационни системаш технологиеш» яхача паччахьалкхен университетта факультете деша отта веза. Цу программах болх дIахьоргбараш ба Москвера хьехархой», — йоах тхога бенача хоамо.

«Физико-математически Илмаш вай республике ма хетта дика даьржадац.

Москверча вузаца цхьана болх дIабахьаро, цу дешарцара безам лакхбергба вай берий», — аьлар Москверча физико-технически институте деша вагIача Албохчанаякъан Алима.

Шолжа-Шахьаре базар дIахьоргьа

Султиганаякъан Йоакьап

Шолжа-Шахьарерча наха лаьрхIа базар дIахьоргьа, укх бетта 18-ча дийнахьа. Ийс сахьат даьлча дIайолаенна сахьат даллалца, латтаргьа из моттиг.

«Ярмарке, массахана санна, хIара цIагIа эшаш мел бола кхача хургба. Шолжа-Шахьарерча бахархой аьттув ба цигара керда сомаш, хаьса сомаш, шурий даараш, дулха даараш, иштта кхьидараш эца», — белгалдир шахьара мэре.

Цигара маьхаш массазарча базар тIа хулачарел лохагIа хургда, цул совгIа, бохкаш бола кхача дикагIбар хургба.

ГIалгIай университетте хинна къамаьл

Гаьгенаькъан Мартина

Селхан ИнгГУ аргIанара кхетаче дIайихьар нах лоархIаш боацача, царна низ берташ болча республикан бахархой сахьетам лакхбе дагахьа, аьлар «Сердало» газета корреспондентага из вIашагIкхетар кийчдаьраша.

«Студенташца къамаьл де цига баьхка хилар бокьонаш лораераш, дин викалаш.

«Кагирхошта юкье нах цалоархIараш, царна низ бераш юхатохар» яха къамаьл дIахьош, хьехам бе баьхкараша белгалдир, из зулам кагирхошта юкье даржар мел кхераме да.

ГIалгIай Республикан чурча гIулакхий Министерствон болхлоша белгалдаьккхар, интернета бувзамашка гIолла, доаца бахьанаш лехаш, из зулам доаржадара тIахьехаш деча хоамашка дакъа лоацаш кагирхой хилар, дийцар шийгара цу хьакьехьа йоазонаш деш хилар мел кхераме

да, моллагIдола зулам цигара хьадала йиш йолаш хилар а кертахдаьккхар», — аьннад хоама тIа.

Дин викалаша хьоахадир кагирхой харцахьарча наькъ тIа боалаш хилара бахьанаш: вахара халонаш, таронаш цахилар, шоай да-нана царлархIар.

ЖIайрахьа района хьун даькъ тIа Юмалуш хургба цIераш йоаераш

Коазой Мадина

Кхоана, тушолла (март) бетта ялхайтIлагIча дийнахьа, ЖIайрахьа района лоаман даькъ тIа уллача Iарамхе хьунца дIабахьа лерхI командно-штабной оолаш бола говзал Юмаяра болх. Цу юкье дакъа лоацаш хургба ГIалгIай Республикан Iалама Министерствон болхлой.

Блаьстан ха хьаотташ хиларца, цIи ялара кхерамца дувзаденнача хьале шоашта фу карагIдоал хьожаш, болх дIахьу цу хана. Нагахьа санна цаьхха хатар нийсенна моттиг хуле, хьалхарча аргIагIа фу дича нийсагIа хургда хара из накьадоал.

Юмабалара декхар да Iалам лорадерий, хьунагIа цIи яьлча из йоаерий болх цхьана тарбар.

Юмалуча юкьа ГIалгIай Республике гIолла йолча Россе МЧС ГУ, моттигерча даькъ тIара къахьегам

хой, кхьдолча боахамий низ цхьана вIашагIтеха, цIи йоаяра болх дIахьоргба. Беррига сихача новкьостала болх-

лой, боахамаш эшача чехка вIашагIкхетар да цига керте оттадер.

Полиомиелита духьала хIанза кьовсам лоаттабу

Султиганаякъан Йоакьап

Полиомиелит яха лазар дегIа мел доккха зе деш да, цох лоравала леладе дезараш фуд дувцаш йола листокаш йийкъар, Илдарха-ГIалий тIа машенашца леларашта.

Шахьарерча кагирхой совета доакьашхой арабаьлар из болх дIабахьа. «Шахьарерча дарбанчера хьаеннай цу цамгарах дувцаш йола листокаш.

Уж йийшачоа ховргда, полиомиелит яхар мел кхераме лазар да, цунна духьала

малагIа кьовсам лоаттабе беза», — дийцар шахьарерча мэре. Белгалде деза, цу лазара духьала маьхий тохар тахан вайцигарча ерригача моттигашка, айдаь, дувцаш долга. Юрташка, шахьарашка цу гIулакхах дувцаш, кхетачеш дIакхухь лораша.

Инаркъе керда ишкол хургъя

Султиганъкъан Йоакъап

Керда ишкол хьалъеш латт Инаркъе. 10106 кв м. дола доазув дїалаьца йола ишкол 540 бера лаьрхїа хургъя.

«2022-ча шера ахан хана, дїаболбир из беркате болх. Из гїулакх шийна дїатїайцар я ООО «Стройгруппидеал» яха гїишлой балхаш леладу фирма. Чура йовкъаш еккаш, пенаш тоадеш къахьегаш боакх болх-

лой тахан. Тхов тїабилла баьлча, деррига чура балхаш дїадоладергда», — йоах тхога къахьача хоамо.

Кхозза вїаштїара яь ишкол, лифт йолаш, кїалла йоккха че йолаш хургъя. Тїехьарча хано

дїадеххача тайпара, эггара тїехьарча кхоачамца тоаяь, берашта мел эшар чудолаш хургъя ишкол. Коа доккхий спортивни доазош хьаде лерхї. Болх йистебаккха лерхї, Дала аьннадале, 2023-ча шера тїехьарча бетта.

Хин турбашка хьежар болхлой Султиганъкъан Йоакъап

Хий хьадагїац, яхаш, бахархой латкъаш хиларах, хин турбай хьалага хьажа арабьлар Илдарха-Галий тїара цу гїулакхакх бектокхаме бола болхлой. Из хоам тхога бу шахьара администраце.

«Хий лерттїа хьацадара гїулакх тахка арабаьннача болхлошта массехк кхоачамбоацар гучадаьлар. Астрахански, Степной оалаш долча урамашкара хий хьалу моттигаш дїакъайла латтар, Промыслови оалача урамера хий ах мара хьаделланза дар.

Бокьо йоацаш, шоай лоїамагїа цхьацабараша баьча цу балхо наха, боагїаца боараме хий дїаца кхоачийташ, хало яьяр», — аьлар шахьара администраце.

Белгалде деза, Шолжа-Шахьаре хица этта чолхане хьал бахьан долаш, Илдарха-Галий тїара нах шин дийнахьа хий доацаш баьгїалга. Из а дицдеш да, шоаш леладечун уйла еш боацараша харцахьа хиш дїакьувлаш, бахархошта лоттаю хицара халонаш.

Хїанзчул тїехьагїа, хий дїакьувлача хїара моттиге доккхий чїегаш тохаргда. Шоашта хетар деш леларий кхы аьттув хургбац цу моттигашка кулгаш детта.

Хин гїулакх тоаде арабаьннаб

Гїазданаькъан Ахьмад

Махьмад Хи тїа керда хий чудулаш латт. Чїоагїа сатувс цигарча бахархоша, цхьаккха халонаш йоацаш, шоашта хий хьадоладарга. Хїанзалца

чїоагїа хало їайшай цигарча наха, хин гїулакх телха латташ. Болхлоша яхачох, массехк ди даьлча, деррига балхаш йистедаьнна хургда.

«Магїалбик района кул-

гал деш вола Кьоастой їаддал-Хьамид ваха хилар из гїулакх тахка. Первомайски, Советски, Грозненски, Школьни, Кирова, Калинина оалача урамашка хий лоаттадеш хургъя из моттиг.

Таханарча дийнахьа 1000 метрага кхоачаш хий чудиллад цу юрта. Ма даггара къахьегаш боакх болхлой», — дийцар тха газетага Магїалбикерча администраце.

Цїеной мах айбеннаб тїехьарча хана

Султиганъкъан Йоакъап

Укх шерарча хьалхарча къаь бетта хьал хьайїаца, цїен цхьан квадратнике латта мах тахан 45 805 сомага кхоачаш ба. 2019-ча шера цу доазон мах 30 526 сома тїа латташ бар. Дїалаьрхїаца, тїехьарча дїь шера 15 эзар сом лакхбеннаб мах. «Гїишлой балхах йолча РФ министерствос оттадаьд из гїулакх иштта.

Таханарча дийнахьа, Москва цхьан кв. метраг боаккха мах 88 734 сомага кхоачаш ба. Вай республике латтачул, 42 932 сом дукхагїа да из», — йоах тхога бенача хоамо. Хїара къаь бетта из мах кьоастабар РФ гїишлой балхах йола министерство я.

Хїара регионе бахача наха телача субсидешка, социальни ахчашка, иштта кхьдарашка хьежжа хул оттабеш бола мах.

Наькъаш тоадеш латт

Султиганъкъан Йоакъап

Бїаьстан денош хьаоттарца, наькъаш тоаде арабаьннаб цу гїулакхакх бектокхамера нах.

Іанна наькъашка дийнна кїоагаш дїакьовлаш, наькъа йистошка лостам беш, лел уж. «Кїоагаш дїадикъача кїеззига аттагїа хургдар новкъа лелача машенашга. Хїара денна дукха машен чакхїоалаш никъ ма бий ер.

Каст-каста тїахьожам лоттабеш хилча, дикка атта-

чахьа даргдар вай наькъашкара хьал», — дийцар Буро кїалхарча бахархоша.

Кхоартой оалаш болча цу юртарча урам тїара никъ тоабеш, гїадбахьа бар уж. Хьалха дийцадар, из беррига никъ, боккха болх дїахьош, тоабегба аьнна. Кердача ишкола тїабодаш никъ ба из, цунга хьежжа, дукха бераш лел цига хїара денна. Кїоагаш дїадукъаш бола болх республикерча ерригача юрташга, шахьарашка дїахьоргба.

ЖІайрахъа районага хъожаш я полици

Султиганъкъан Йоакъап

«Хамхи-40» яхача посте рейд дІахъош хилар ЖІайрахъа районера МВД болхлоу. Рейд дІаяхъара керттера бахъан, Іаьдала законаш телхадераш гучабахарца дувзадена дар.

Дукха бар, навъашка-ра бокъонаш лораеш боацараш. МВД болхлоша бахархошта, республике хъачуухача хъашашта хълхадъаккхар, вахара хъл тоадара тІехъа эггара хълха лорае езараш Іаьдало енна бокъонаш йолга.

Кхераме малар дохкарах, 200 сахъата Іаьдала болх байтаргба

Султиганъкъан Йоакъап

Наьсарен яхархо 200 сахъата Іаьдала болх беттаый, кхераме дола корта бохабу малар дохкарах, аьнна, хоам бир «Сердало» газетига ГІалгІай Республикан зарбан болх лелабераша.

«Наьсарен прокурату-ро мехка яхархо бехке еш хинна паччахълкхен гІулакх хъллаьцар, цо, могашал толхаеш дола къайлагІа хъадъ корта бохабу малар хъа а кхухъаш, нахага дохкаш хиларах», — аьлар мехка тІахъожам лоаттабераша.

Судо чІоагІдир цу кхалсага 2022 шера, корта бохабу тайп-тайпара цІераш йола малар хъа а ийца, Наьсарен шахъара «Кавказ» яхача боккхача машена навъкъа юхе йоаллача тика чу Іо а оттадаь, лоаттадаь хилар. Іаьдала болхлоша, цо леладер довзара дІахъош хиннача балха юкъе, цо 300 сом ах литр чуйода «Царская» цІи йола малар дехкад.

ДІахо, чухъажара болх дІахъош, бокъонаш лораеша кхы а ши шуша цу тайпара малар гучадаьккхар. Цу балха тІа лелараша яхачох, из малар нахага дохка кхераме да.

ГІалгІай Республикан Магасерча районни судо чІоагІдир из кхалсага 200 сахъата Іаьдала болх беттаыйла яр.

Ишколай хъл тоалуш доагІа

Безаме дІадихъар йоазанхочун ди

Батайнакъан Хъава

Ховш ма хиллара, хІанз латташ йолча хана паччахълкхен оагІорахъара даим терко лоаттаю дешара моттигашта. Из вай цхъан мехка гІолла хинна а Іац. Росссе массайолча республикашка, дешара хъл хІанз Іаьдала теркама юкъе да. Вай кхоане из хилар ларде а лоацаш, ишколашка массе оагІорахъа дегІаахара хъалаш кхоллара оагІув хъллоац паччахълкхено.

ХІаьта карара 2023 шу «Хъехархочун, хъехамчан шу», аьнна, хъакхайкадаь а, масса нахъа из хъллаьца хилар а ховш да. Цу мугІарера моттиг яьяр укх деношка Долакха-Юртарча культуран цІагІа. «Бахалба халкъа йоазанхой» яха кхетаче яр дІахъош хиннар. Укхаза белгалдаккха дезаш да, Дерригача дунен тІарча йоазанхой ди дездеш вайна дика йовзаш йолча йоазанхочунца, йоазанхой Союза доакъашхочунца Іахилганаькъан Заретайца дІахъош хинна вІашагІкхетар.

Дукха бар укхаза баькха хъаьший а. Царех вар вай мехка меттел доазол араха а дика вовзаш, цІихеза вола, дукхача романий автор Коазой Іийса, иштта йоазанхой Союза кулгалхо Ноакастхой Хаваш, Долакха-Юртарча администраце кулгалхо Аьххенаькъан Дауд, цу культуран Цен методист волча вай къонача йоазанхо СабпарІаланаякъан Микаила доккха дакъа юкъедихъадар кхетаче дІахъош, дукха беза хъаьший бар цІай дезде баькха.

Хъаьшашка моаршал хоатташ, хълхарча дешаца кхетаче хъайийллар Долакха-Юртарча культуран Цен исбахъален кулгалхо Манкенаькъан Зинас.

«Вай тахан укхаза гулдара бахъан боккха лерхІам болаш да цхъан оагІорахъа, шоллагІча оагІорахъа вай воайла дашаш, дезаш хилара навкъ тІа вІашагІкхетар а да. Ма дарра аьлча, шо тхоца

чІоагІа лерхІаме хилар хоалу тхона. Иштта децаре, селлара хоза гулденна а хургдацар вай. Ер шу, вайна ма харра, хъехархой а хъехархой новкъостий а да, аьнна, хъакхайкадаь ма дий. Цунна тІа а тайжа, дІаяхъа лаьрхІар оаха вай оазален сайре. Из доацаш а цу юкъе доагІаш да йоазанхой ди хилар. ТІаккха из деций вайна гулдара бахъан, воайла кІезиг-дукха дег тІара безам эцара йола таро», — аьнна йистедаьккхар цо ший къамаьл.

Белгалдаккха деза, хъоашагІа йоагІа Зарета ше цаІ енаяцар укхаза. Шийца оарц-новкъостий а боалабеш, енаяр из. Оалаш да-кх, вай тІехъе вай бераш да, аьле. Цудухъа аргІанара дош царна делар.

Бераш дар укхаза хоза кийчо яь. Цар йийшар йоазанхочун байташ. Масала, Аьлгий-Юртарча ишколе дешаш йолча Чуранаькъан Рагдас йийшар «Боккхий нах», «Малх», «Баскилл» яха байташ.

Булгучанаькъан Элмирас, Булгучанаькъан Самирас йийшар иштта хоза байташ: «Нанатхъайса улл», «ГІалгІайче», «Берал», «Наьсаре», «Гуйран

бос».

Ший кхолламах лаьца дийцар гулбеннарашта Заретас. Ший дег чура уйла мишта каьхата тІа йоаккх, вахара седкый шоаш ма дарра лохъаде мишта таро хул дувцаш, чІоагІа навъа безам тІаьзар йоазанхо ший кхоллама навъа.

Росссе паччахълкхен йоазанхой цхъанкхетара доакъашхо йолча Іахилганаькъан Заретас арахийца дукха кинижкаш да. Даим цу тІехъа къаьхъегаш хъайоагІарех я из, ала йиш я, цо даь балхаш Іаргадаьча. Царех да «Гаяна безам» яха роман.

Гулбеннарий самукъадаккхара вІашагІехка иллей а байтий а оагІонаш го таро хилар укх кхетаче. Долакха-Юртарча ишкола 8-ча класса дешархоша, иштта кхыбараша йийшар байташ: «Ираз деций», «ГІалгІай Іадаташ», «ДоттагІа», «Къоаной», «Даьхе», «Лар», дукха яр уж-м. Цунга хъежжа кийчо а яьяр хоза.

Іарчакханаькъан Мадинас белгалдир, ше хъехархо хиларах тарра, бераш, мел чІоагІа дика кийчо яьяр укх кхетаченга.

Иштта Долакха-Юрта йоа-

занхочунцара вІашагІкхетар хургдолга хайначул тІехъагІа, дог раьза долаш, венавар Коазой Іийса. Из укхаза вар чІоагІа шоашта лерхІаме хилар цкъа белгадаь а Іанзар фусам-дай. Из вийхача моттиге доккха цІай хул, хІана аьлча даим ладувгІа догдоагІаш да цун къамаьл. Цо а, ший аргІагІа, къамаьл дир цига. Наха бала кхетам а хъаькъал а долаш нах вай къаман хиларо хъагойт, из мел йоккха ганз я. Из мо йола моттиг хилар ювчача кхетаченах а.

Белгалде деза, гулбеннарашта из моттиг сакъердаме хилиятара, дукха программаш вІашагІехкаьяр хъехархоша, шоаш тІа а хъожаш, берий оарцаца. Цудухъа вай къамандараш меттел, гуржий къаман а халхараш дир укхаза. Дукха хъаьший бар, хІаране ший дош а аьлар. ХІаьта фусам-даьша а шоай аргІах баркал аьлар, иштта хоза салоІам вІашагІболларах, шоаш лаьрхІа хъаьший гулбаларах. Кхетаче чакхйоалаш, йоазанхо Іахилганаькъан Заретас баркал аьлар укхаза къаьхийгарашта. Юххера, сурташ даьхар, дагадоха хІама хургдолаш.

ДикагЙола сайт хержар

Султиганькъан Йоакъап

«ГалгЙайчера моттигаш» яхача, цхьан оагЙонах латтача веб-сайта доакъашхой дикагЙола болх хоржаш хилар Магасера культурах, спортах, туризмах бола болхлой.

«Шоай кхетамца, лакхача говзалца оттадаь балхаш гойташ хилар цига дакъа лаьцараш.

Шоашта хьалхашка лаьтта декхараш цар тІехдика кхоачашдаьд, ала йиш йолаш да», — йоах тхога кхьача хоамо. Яхьашта юкье хиннараша яхачох, уж тайпара, кхолламцара начІал гойташ йола, моттигаш геттара чІоагІа эшаш я тахан. Шоашта ховчун боагІаш бола мах бе, дІахойодача хана керда проекташ кхолла Йомабу цу ГІулакхо кагирхой.

УнахцІенон гІулакхах дийцар парламенте

Султиганькъан Йоакъап

«ЦаІ йола Росси» яхача парте доакъашхо волча Мархенаькъан Мусас, Шолжа районерча партийни оагІон секретарь волча Йовлой Мухьмадаца, нах тІаийбу ди кьоастадир.

Бахархошца цар дувца оттадир унахцІенонца дувзадена гІулакхаш.

Из хоам тхога бир Халкъа Гуллама доакъашхоша. «УнахцІенонца дувзадена раш дувцарал совІа, кхетаче хьоахадир ЖКХ, токацара, наха болх бе моттигаш Іалашгьарца дувзадена

на гІулакхаш», — йоах тхога бенача хоамо. Магасе яхача Гомакортанькъан Лидас дехар дир, лорий дешар дийша йолча ший йола балха отта гІо де, аьнна.

Цу сахьате кхоачашдир цун дехар. Алхастера бахархой леткъаш бар, шоаш бахача юрта, могоаш боацача наха

сиха оарцагІуха машен яц, яхаш. Из гІулакх меттадоладар дийхар Мархенаькъан Мусас цу гІулакхах бехктокхаме барашкара.

Бахархошта кьувлаш мел долча хаттарашка ладийІар хьакимаша. ХІара моттиг тохкаш, хьожаш чакхбаргба, аьнна, соцам бир.

Мах берий балхага хьежар

Султиганькъан Йоакъап

Экономикахи финансехи бола Шолжа-Шахьарерча администрацен болхлой, мах беча моттигашка хьожаш хилар. «Шахьаре хІама хьадерашта хьалхадаьккхар, эквайринг юкьейоалае аьнна. Хьалхарча бетта йола тариф 1% хургья, дІахо — 1,6%. Хьахулаш бола пайда 80 эзар сомага кхоачаш

хуле, йоал лохлу. Касса аренд 990 сом да бетта», — йоах тхога бенача хоамо.

Цу гІулакха болча болхлоша наха хьалхадоккх, эквайринг, картаца хІама эцаш долча гІулакхах оалилга. Терминала карта дІагІадиле, дІалу цар шоаш ийцача хІамах ахча. Тахан латтача хана, геттара атта гІулакх да из массанена.

Полице гучадаьккхар, кьайлагІа газ дІахетта хилар

Султиганькъан Йоакъап

ГІалгЙай Республице ГІолла йолча МВД экономически кхерамзлен, коррупцеца кьовсам лоаттабара урхаллен болхлоша, шоай тІахьожам лоаттабара болх дІахьош, зулам даь моттиг гучаьккхар. Бокьонах йоацаш, шийгара газ хьачуйилла, моттигерча вахархочо Іаьдала газ ший лоІамах йоаеш хилар чІоагІдир бокьонаш лораяра болхлоша, аьлар «Сердало» газетага мехка бокьонаш лораерий зарбан болхлоша.

«Бокьонаш лораераша белгалдир, из моттиг нийсь-ялалехь цу сага цу тайпара хІама леладаь хилар а из бехктокхаме эза хилар а», — йоах полице хоамо.

Ала деза, цо даь зулам РФ Уголовни кодекса 215 ст. 1 д. белгалдаьккхад, аьнна. Цунга хьежжа боагІаш бола бизза бехк бергба цунна.

Илдарха-ГІала тоалуш йоагІа

Султиганькъан Йоакъап

ГІалгЙайчен муниципальни даькъ тІа, хІара шера ший доагІагача боарамах шахьара хьалаш тоадеш латт, бахархошта эша хьалаш хьаххоллара тІаберзабаь ба цига беш латта болх. Цу лостамагІа Илдарха-ГІалий тІа 2023 шера, кьаман проект кхоачашгьеш, кхо урам тоабе лаьрхІад, аьлар «Сердало» газетага шахьара мэре.

«Шахьара дика хьалаш» яхача программага хьежжа, Илдарха-ГІалий тІа хІара шера дІахьош ба урамаш тоадеш, кердадоахаш бола болх.

2023 шера «Фусамаш, шахьара хьалаш» яхача проекта дІадехар теркалдеш, тоабе лерхІаш ба кхо урам: Фрун-

зе, Промыслови, Заречни», — аьлар администраце.

Ала деза, уж балхаш дІахьош, наькъа такилгаш дахка лаьрхІад, сердал а хулийтаргья эшача моттигашка, нув-

хаш чутувсаш йола яьшкаш а оттаергья, гІандаш тохаргда. Фрунзе урамах кхы тІа асфальт а булларгба.

Муниципальни даькъ тІа тахан тоаяь яьннарех я 34

гІишло, уж я эггара нах дукхагІа лелаш йола моттигаш. Цар тоадаьд шахьара куц-сибат, дукхача хана денз де лерхІаш хиннар да из.

ГалгIайчен 65% совгIа бахархой лоамашка аха лерхIаш ба

Султиганькъан Йоакъап

ГалгIайчен 65% совгIа бахархой, шоай беррига дезал а ийца, лоаман районашка салаIа баха лерхIаш ба. Цига вай даьй гIалаш го а салаIа а хожа моттигаш хилар белгалду цар. Из ховш хилар бIаь сагага хаттараш телаш, «Сердало» газета корреспонденташа тушолла бетта юхье дIабихьача балхага гIолла.

48%-га кхоачаш болча наха белгалдир, хьалхарча аргIах цига даьй гIалашта юхе шоаш сурташ доахаргхилар а иштта зIамагIбарашта уж хожа моттигаш йовзийтаргхилар а, царна даьй гIалаш тIаягIа лаятташ довзийташ.

Белгалдакха дезаш да, дукхагIбараш цига Iододаш дола цIена хьастара хий мала ловш хилар, цунца шоай унахцIено меттаоттаря духьа. Цига салаIа баха нах, из хий доацаш, юхабагIац.

Федеральни реестре дIачугIоргда хьаьшашта даь цIенош

Султиганькъан Йоакъап

Туризма болх бувцаш дIайихьача конференце кьоастадир, хьаьшашта даь цIенош долчарна, уж цаI йолча федеральни реестра юкье дIачудаьхар. Ишттача оагIорахьа дIабихьача балхо туристически бизнеса гIулакх дикка тоадергда, салаIа ухача наха эшараш а лакхача боараме лоаттаде аьт-тыв хургба.

«Хьаьший цIенош да вай юрташка. Республикан кулгалхой цар оагIув хьаллаца, гIо лоаттаде ловш ба. Бакьда из гIулакх чакхдакха йиш хургьяц, уж дIа ца яздыча, фу тайпа да белгалдеш бола болх чакх ца баккхача», — аьлар интервью луш, туризмах йолча комитетта кулгал деча Мизинаькъан Беслана.

Хьаьший цIеношкара, из болх чакхбакхара тIехьа, дехараш дIачуийде доладьд. Таханарча дийнахьа, цу гIулакха хьалха латтача вай мехарча болхлоша масал эц агротуризма хьал тоадара тIехьа Белоруссе дIабихьача балхах.

ГалгIайчен единороссаша 90 шу даларца даькьалавийцар Малсаганькъан Арсмак

Султиганькъан Йоакъап

«ЦаI йола Росси» яхача парте ГалгIайчен моттигерча отделене секретарь ТIумхой Мухьмад ваха хилар укх деношка воккхагIвола парте доакьашхо Малсаганькъан Арсмак воI Арсмак даькьалавуьца. Цунна 90 шу дузар. ГалгIай Республикан парламента кулгалхо парте керттерча Со-

вета секретара Турчак Андрея цIерагIа цунна совгIат делар, аьнна, хоам бир «Сердало» газетага республикан парламента зарбан болхлоша.

«ЛоархIаш волча Малсаганькъан Арсмак боккха лоархIам болаш вахара оагIонаш я. Из «ЦаI йолча Россена» юкьевера 20 шу хьалха, 2003 шера. Масайолча хана мехка а ший респу-

бликанна а пайдане хила хьезав.

1959 шера Наьсарен шахьаре хьалъеш лаятгача «Электронструмент» завода кулгалхо хилар цох. Цига дукхача шерашка болх бир, 1978 шера гурахьа кхаччалца. «Автоспецоборудование» яхача Шолжа-ГIалий тIарча завода кулгал деш хул из 1981 шера кхаччалца. 1981 шера из хьожаву «Госкомцен» оалача комитетта кулгалхолла. Из цу хана Нохч-

ГалгIай АССР министррий Совета чуйоагIаш яр.

1982 шера из цига заместитель хул, цул тIехьагIа дукха ха ялалехь, Нохч-ГалгIай Госплана кулгалхо а автономни республикан министррий кабинетта кулгалхохун заместитель а хул.

1992-1996 шерашка кхаччалца, ГалгIайче гIолла волча РФ Президента викала заместитель волаш кьахьег цо. 1996 шера, из кертте латташ, цо кулгал деш, хьакхолл Наьсарера зIамагIа низ бола электродвигателаш хьяду завод. Кхозза Нохч-ГалгIай Лакхьарча Совета депутаталла а хержав из. Цун кьахьегама лакха мах беш, цунна денна пачахьалкхен совгIаташ а да», — йоах хоамо.

«Хьа хьаькьал, говзал, нийса вахара никь бахьан, лоархIаш ва хьо. Баркал оал хьона, вай партиена мутIахьа хьо хиларах. Могашал а йолаш, дукхача шерашка вахалва хьо», — аьлар ТIумхой Мухьмада, яьннача ханаца из даькьалавуьцаш.

Иштта Арсмак Арсмак а баркал аьлар ше лархIарах, шийна терко ярах.

МагIалбика района кулгалхо хьоашалгIа хилар Бохтаранаькъан Марем йолча

ГIазданаькъан Ахьмад

Келаматанаькъан Махьмуд-Иаьлас тIадиллача декхарах, республике цIихеза йола Бохтаранаькъан Марем бIаьстан цIайца даькьалавийцар МагIалбика района кердача кулгалхо.

«Дукхача шерашка унахцIено йолаш, сийрда вахар хилда хьа», — аьлар Кьоастой Иаддал-Хьамида турпалга.

«Цо белгалдир. Кьамбулата йоI Марем халкьа ганз хилар. Деррига цун вахар, балха тIара лакха говзал, Даьхенцара безам кагирхошта дика масал да», — аьлар «Сердало» газетага муниципальни даькь тIарча зарбан болх лелабераша.

Бохтаранаькъан Маремах бIаь шу дIаденнад, атта боацача доярка балха. Цунна 2015-ча шера бIаьсти Кьахьегама Турпал яха совгIат делар Кремле Росселе президента Путин Владимира.

Кагирхой гIулакхех йолча комитетто котбаьннарашта совгIаташ делар

Гьаьгенаькъан Мартина

ГалгIай Республикан кагирхой гIулакхех йолча Комитетто грамоташ елар «Лакха сакхетам бола хоамаш» яхача яхье котбаьннарашта, аьлар «Сердало» газетага цу комитетта зарбан болх лелабераша.

«Наркомани яржаргIоацаш», аьнна, дIахьош хиннача вIашагIкхетаре дакьа лоацаш вар республикан 50 совгIа студент. ДикагIдола балхаш санна лаярхIар «Нийса никь харжар» аьнна цIи тилла Хучинаькъан

Инала, Озанаькъан Марема, Евкураанаькъан Шамала балхаш», — аьлар кагирхой фу-самерча болхлоша.

«Наркомани юхатохар — из эггара лоархIамеча декхарах цаI да. Проект дIахьош, оаха йир 40 совгIа нах вIашагIкхета моттиг, иштта республикан дешара фусамашка даха хилар.

ДIахо а вай кагирхой сакхетам лакхбара болх дIабахьа лерхIаш да тхо», — аьлар кагирхой гIулакхех йолча комитетта болхлохо, проекта кулгалхоцо Евкураанаькъан Расула.

Забзгакъонгий-Юрта концерт лургда филармоне артисташа

Газданаъкъан Ахьмад

Забзгакъонгий-Юрта културан ЦІа кийчулуш да, ерача дийнахьа Хамхой Ахьмада цІерагІа Паччахьалкхен филармоне артисташ тІаэца. Юртахой таро хургьа «Ашарашца дегаш дІохадергда» яха концерт дахьаш боагІаца иллиалархошца безам баа.

«Концерт дІахьоргда тушола бетта ялхайтлагІа дийнахьа, «Пушкински карта» яхача Еригрессе проекта чудагІаш. Цунна юкье хургба Госфилармоне дикагІола иллиалархой, кхоллама цъанкхетараш.

В І а ш а г І к х е т а р дІадолалургда 14.00 сахьат даьлча», — аьлар «Сердало» газетага Хамхой Ахьмада цІерагІа ПалгІайчен филармоне.

ПалгІайче халкъашта юкьера «Дошо аьрзи» яха фестиваль-яхь хургья

Газданаъкъан Ахьмад

Наьсаре тушола (март) бетта 30-ча дийнахьа дайолалу «Дошо аьрзи» яха П-гІа Халкъашта юкьера дукхача оагІонех латташ йола фестиваль-яхь. Из хургья, бекарга (апрель) бетта

кхоалагІа денга кхаччалца.

Кхоллама тоабай, солистий, ансамблей Россерча ерига жанраш йовзийтача наха тІабахка кхы а ха я, уж кхоабергба фестивале дакъа лацара шоай дехараш дачудала.

«Фестиваль дІахьоргья

ПалгІай Республикан културан Министерствон гІонца, иштта цига дакъа лоацаш хургья «Наьсарен округ» оалача дакъ тІара администраци, «ПалгІайче» яха ГТРК, «ПалгІайче» яха къаман телерадиокомпани, кхыяраш а.

«Дошо аьрзи» яха Халкъаш-

та юкьера дукхача бе-беча тайпай фестиваль-яхь тІахьехаш я еригача искусствон керда наькъаш лахара: ашарий, хореограф, иллей, театральни балха, исбахьален, кхыдараш», — аьлар «Сердало» газетага ПалгІайчен културан Министерствон зарбан болх лелабераша.

ПалгІашца кхийна эрсе

Русин Василий Фёдоровича 105 шу дизарга

Гарчакханаъкъан Сали

Са ханарча а сол доккхагІа а ноахалашта дика вовз аьнна хет сона Василий Фёдорович Русин, хІана аьлча ший дукхагІола вахара ха гІалгІашта, нохчашта юкье вахаш, царца бувзам лоаттабеш, дІайихьай цо. Курски областерча Скороднянски района Ольховатка яхача юрта ваь хиннав из, цо ше язdechох, 1918 шера тушола бетта (март) 17 дийнахьа. Цун да а даь-да а цига баьхаб, хІаьта даи давнанеи, виь даь-вошеи Кавказе баьхаб, дезал кулакаш бе дІа ма язбинге, цу гІулакхакІалхарбовла дагахьа байдда баькка. Укхаз хьалвоагІа тІехьагІо шоай юрта ши класс яьккхачул тІехьагІа, Русин деша вода Буро тІарча юртбоахама техникуме, цул тІехьагІа Буро

чу хьалгьяхь из, тІаккха дешар а ший цІагІа волаш чакхдоаккх эрсий змайгача сага. Уж ханаш дагалувцаш, Русина яздаьд, тха дезал моцал ца бовш дийна бисар 1933 хиннача моцалах, моттигерча гІалгІаша новкъостал дарах. Ше воккха хинначул тІехьагІа, «Нохчаштеи гІалгІаштеи юкье хинна са вахар» яха книжка яздаьд цо, 700 гаргга оагІув йолаш. Ше вайцига даь балхаш, шийна бовзаш хинна вайнах, цар эздел, гІулакх белгалдаьккхад цо цу книжка тІа.

Техникуме дийша ваьлча, Василий Фёдорович балха

дІахьожаваь хиннав лоаман Галанчюже, зоотехник волаш. ДІахо цо хьабена никъ белгалбаккха йиш я укх тайпара. 1940 шера из артиллере (йоккхача топий) взвода командир хиннав, партизански отряда командир хиннав (1944), деттача герза кулгал деча взвода командир (1945), Нохч-ГІалгІай республикан юртбоахама урхаллен кулгалхо а юртбоахама министр а (1954 –1958), парте Урус-Мартановски райкома а Ачхой-Мартановски райкома а хьалхара секретарь (1959-1970). ГІалгІай къаман дикагІа мел бола нах бовзаш, царца бувзамаш леладаь саг хиннав Русин. Цун книжка тІара кораду вайна гІалгІашца даьха дукха сурташ, цунна бовзаш хиннача гІалгІай къаьстта дола сурташ. Царна юкье ба вай мехкахой: Оалмазанаъкъан Илез, Боканаъкъан Хьажбикар, Цолой Султан, Цолой Фатима, Къоастой Иийса, Овшанаъкъан Руслан, Цъхьорой Къурейш, Заьзганаъкъан Мурад, Шаденаъкъан Сулумбик а цун воІ Хьусен а, Малсаганаъкъан Арсмак, цун воІ Арсмак Арсмак, Дахкилганаъкъан Іамархан а Асланбек а, Газданаъкъан Радима, Хамхой Хьажмурд, Базорканаъ-

къан Идрис, Газданаъкъан Ахьмад, кхыбараш. Цо ший книжка тІа хьоахабаьча гІалгІай тайпан цІераш 60 гаргга я.

Наггахьарча тайпан нах мара бисабац цо хьоаха ца беш, цунна ца бовзаш. ГІалгІай мотт а Іадагаш а дика довзаш хиннав Василий Фёдорович. Цу хьакъехьа дагадох сона Беканаъкъан Мажита Сераждина цунга аьнна дешаш. Лоаман юрташ-ка нах вІашагІтхеча, царна хьалхашка къамаьл деш, Беканаъкъан Сераждина аьнна хиннад, цу юрташка наькъаш доахкаргда, сердал а чуолларгья. Цигара шоаш цІабоагІаш Русина аьннад:

— Сергей Мажитович, къонахчун мах мелб йоах хой хьона нохчий а гІалгІай а бокхийча наха?

— Хац сона-м, — аьннад вокхо.

— Сага-м мах баь варгвац, бакъда къонахчун мах цун деша маьха нийса ба. Иштта яьхад вай даьша.

Беканаъкъан Сераждина, вела а венна, аьннад:

— Со-м хьог хьох, хІана аьлча тха къаман Іадагаш, тхох моллагІчул дикагІа хов хьона...

Вай йоазанхой а журналисташ а дика бовзаш хиннав

Русин. Царех ткъаь ялх сага цІераш яьхай цо, цар кхоллаш дола йоазош, теша мегаргволаш а нийсхо йолаш а да, аьннад.

1993 шера дар из, со балха вар «Наьсарен оаз» яхача районни газета редакце. Цига дайра сона Василий Фёдоровича Россее паччахьага Б. Н. Ельцинга яздаь хинна каьхат. Пригородни районах дола бакъдар долчча тайпара, цхьа хІама лочкъа ца деш, цхьан хІамах ца къахкаш, яздаьдар цу тІа. Вешта аьлча, гІалгІай оагІув чІоагІа хьаллаьцар цо цу халача деношка.

Русина яздаь, лакхе хьоахдаь книжка сона совгІата деннад Халкъа Гуллама депутат волча Цъхьорой Ахьмада (Къурейша). Сай цІа а корайир сона цу тІарча кхыча йоазанхой а журналистий а цІерашта юкьера.

Къурейша дувцаш хезад сона, ше Василий Фёдорович волча хьоашагІа вахача, чІоагІа гІадвахе, лаьрххІа гІалгІай даар кийчдаьтар цо, яхаш. Ше кхийна моттиг, шийца цхьана баьха вайнах биц ца луш, чакхваьннав Русин, цун цІа йиц ца йолийташ латтаргда Нохч-ГІалгІай мехках цо яздаь книжка.

Иалам лорадара шоатта д'адихьар Наьсаре

Коазой Мадина

«Къахьега» яхача Иалам лорадара болама юкьерча Г'ончаша, Наьсарерча №15 йолча ишкола дешархошца экологически шоатта д'адихьар.

«Юбилейни» яхача микрорайоне лостам беш хилар, нувхашта духьала къовсам лоаттабераш. Из хоам тхога бир Иалама гулакхах йолча министерствон болхлоша.

Белаш, в'аший безаме бегаш беш, шин сахьата болх баь, хоза лостам бир кагирхоша, т'ехьарча хана дукха в'ашт'ара даь ц'енош ураг'дахаца районе. Болама юкье хиннача 50 доакъаш-хочо гулийр 30 гали нувхаш. Иалама доккха го да, иззал ца эша х'амаш д'аялар.

Бахархошка кхайкарал ду! Боккьал а лораче шоаш дахаш, лелаш йола моттигаш! Ма кхувса наькъашка нувхаш! Лораче, Дала вайх къахетам баь, хьаденна хоза Иалам!

Б'аьстан хозал екаеш

Юртарча культуран Ц'ен болхлой къахьегаш ба, б'аьсти хьаяларца дувзаденна

Батайнакьан Хьава

Укх деношка д'айихьар Долакха-Юртарча культуран Ц'аг'а, отчетни концерт луш кийч'я хинна кхетаче. «Долакхера б'аьсти» аьнна ц'и тилляяр цу концертах.

Долакха-Юртарча культуран Ц'ено ший на'араш х'айийллай 2018-ча шера. Укх фусаме бераша тайп-тайпара говзал Юмаю, хьехамчашца болх бу, касткаста дахьош йолча яхьашка дак'а лоацаш хьабоаг'а уж.

2021 шера денз, Долакха-Юртарча культуран Ц'ен кулгал деш х'айоаг'а Доврбиканакьан Ювсапа Хьанифа. Цун хьинарца даьр дукха да. Сий-

гах сийг боалаш, б'арчча ц'ера ала хинна д'аэттаб цо беш бола болх. Из кхоана вай т'ехьенна накъадаргдар да. Моллаг'йола кхетаче чоаг'а раьза йолаш д'ахьу цо, иштта безаме я из ший болхлошца а. Цигара культуран ц'енче я кагирхой кхоане хьадийн'геш къахьегарех. Цудухьа, цунна т'атайжа, ара этта хоза б'аьстан денош наьха самукъадаккхарца д'адахьа лаьрх'лар укхазарча кулгалхоша, говзанчаша.

Цу юкье дак'а лоацаш вар вай республикера къона йозанхо, культура Ц'ен методист Саьпар'аланаькьан Микаил.

Укхаза баькка хилар Г'алг'ай Республикан культуран министра Г'онча Йовлой Илез,

Г'алг'ай Республикан халк'а кхоллама ц'ен художественни кулгалхо Абдурзакова Аьсет, Долакха-Юртарча культуран Ц'ен кулгалхо йола Манкенаькьан Зина. Безам т'абодаш, хоза гулакхаш гойташ, в'ашаг'ибелла болх бар из.

«Маьрша доаг'алда шо, хьамсара хьаьший! Хоза кхаь ба-кх оаш шоашца бенар. Селлара г'оздалар долаш, х'анз хьалха дале а, т'ха гаьнаш т'ара чолакаш яьт'лай, из оаш а зийна хургда. Б'аьсти гаргакхоачаш хилар да-кх из. Цудухьа цунна хетаергья вай ер кхетаче а», — аьнна, д'аболабир цар шой болх.

Дукхача вай йозанхой байташ а дувцараш а дар

в'ашаг'кхетара юкьеодоладаь. Иллеш доахаш, ашараш локхаш, иштта халхараш деш, шойла хоза безам эцаш, д'айихьар сайре.

Ц'ихезача вай къаман йозанхой Чахкенаькьан Саида, Угарчанаькьан Азамт-Гире кхоллама доак'ош а дайзар кхетаче. Цар дувцараш, байташ ешаш; хоза кийчо яьр дешархоша. Д'ааьлар Коазой Тимур дешаш яздаь «Гучаяла» яха или.

Кхетаче истейоалаш, Йовлой Илеза, Абдурзакова Аьсета къамаьл дир, цу тайпара болх в'ашаг'ибелларашта, иштта бераш дика кийч'даьча хьехархошта, цига хьаьбаьккача хьашашта баркал оалаш.

моттигашка лостам бе.

Царна юкье бар «Сердало» газета болхлой, шой лоам болаш арабаьннараш, ЦКСиТ къахьегамхой. Шоатта д'ахьош, шахьарах дог лазараша ц'ендир Магасера Налганаькьан, Чахкенаькьан, Приставкина, Гаьгенаькьан оалаш дола урамаш. Иштта, хоза кулг тохаш, лостам бир г'ала латгача доазон т'ла, маьждиг'а, стадиона гонахьа. Из беркате болам хьаллаца ловраш арабаьлар шахьар ц'ен'е», — йоах тхога бенача хоамо.

«Массехк бутт ба со «Дикала кхуврч» яхача Г'ончий доак'ашхо йола, бак'да шоаттанна юкье дак'а лаца хьалхара араяьннай со.

Иштта д'акхухьача боламо доккха дика доаржаду наха юкье. Х'ара саг ший мехках дог лазаш хила веза. Каст-каста бахархой иштта арабувле, вай шахьараш, юрташ хоза куц долаш латтаргья. Иалама а доккха дика ду вай, нувхаш д'аяхарца», — дейцар Г'онча йолча Иалбаканаькьан Аминас.

Шоатта, болх беш, д'адихьар Магасе

Гаьгенаькьан Мартина

Магасерча культурах, спортах, туризмахи

болча болхлоша, шоашца Г'ончий болаш, доккха шоатта д'адихьар Магасе. «35 саг араваьлар шахьарерча

Культуро хозду вахар

Наьха сапаргатадоаккхача болхлоу ди

Гарчакханаькъан Сали

Сакъердамах, салоламах кезига хлама долаш хургдар аьнна хет сона вай вахар, нагахь санна, цун денош хоздеш, культуран болхлоу бецаре. Малашб цу мугларе алатташ, даим кьахьегаш, вахарцара вай чам чоагбеш хьабоаглараш, вай салола хадега тоам хургболча тайпара даяхьа новкъостал дераш? Уж дукхача балхий говзалш караерзаяь нах ба, царех цьабоабар кьахьегам хьахабергба вай тахан. Культуран блухой ба театра актёрш, филармоне ашархой а илиалархой а, халхарчаш, библиотекараш, культуран ценой болхлоу, суртанчаш, музейшка кьахьегараш, иштта кхыбараш. Уж беррига нах болаш а ба, вай культуран «чарх» дьахьалхакхувлаш хьа а боагга карарча хана. Цьабараш, вайна вас еш, вайцара дьакъаьстаб, хьаьта шоай говзал дьаеннай цар тьехьа тьабоаггача кагехбарашта, Юмабаьб кьаман гулакха уралагта. Укх бетта 25 ди культуран болхлочун ди санна дезду вай мехка. Цудухьа царех цьабараш дагабоха а белгалбаха а ловра сона укх йоазонца. Эггара хьалха хьаохаве лов массехк шу хьалха вайцара кьаьста Паппархой Мухьмад.

Из ваь хиннав 1940 шера Паппархой Хьамидеи Арсаной (Кхоартой) Фадиманеи дезале, 1959 шера Наьсарера № 2 йолча ишколе итт класс яккхача, из дьакхет районерча артистех. Оаз хоза йолаш а илии дика оалаш а вар из цу хана. Дьахо а кьахьегаш, оаз тоаеш, шаьрьеш дикка ха яккхача, Мухьмад цьаьца нах вьашагкхетача моттигашка иллеш даха кхувл Шолжа-Палий тла. «Кьона гьалгьай илиалархо» яхаш, газеташ детташ хиннад, цун говзал хьехаш. Вай республике «Лоаман наькьашка гьолла» («По горным дорогам») яха илии эггара хьалха дьаьнна Мухьмад вар. Из хоза цо оалаш хиларах, концертташка дакьа лаца кхувлар из. Дика доаккхаш хиннад цо Гамзатов Расула дешаш ларде дада «Лоаман зламсаг» («Горский парень») яха илии а. Дьахо Мухьмад балха дьаэц «Вайнах» яхача иллей халхарей Паччаьхьалхен ансамбле. Иллеш дукха даханзар цо. Халхараш а Юмадаь, уж де волавелар. Цу хана цо дакьа лоацаш хиннача халхарех дар «Кагирхой халхар», «Джигитий халхар», «Говрбаьреш», лоац аьлча, дерригача халхарашта юкье го йиш яр вай мехкахо. Казахстане болх бе вода из, вай мехкахо кьахьийгад цу республикан паччаьхьалхен халхара ансамблца. 1964 шера цигара цавеча, эскаре амал де

тлахьех. Кызыл-Орде гулакх дуцо, 75 саг чувоаггача ансамбла керте латташ. 1967 шера эскарера цавеча денз, Наьсарен района культуран сий лакха лоаттадеш хьавенав из. Заочно Тбилисера хореографически училище йоаккх, цо а дикка гьоду цунна районерча культуран цьагга «Асса» оала, Россее йовзаш хинна берий халхара ансамбль хьае.

1977 шера Паппархой Хьамидеи Мухьмадеи еннаер «РСФСР культуран гьорваьнна болхло» яха цуи. Из ше воацаш вале а, цо кхелла ансамбль, цо Юмабаь кагирхой, шоай говзал кьонача ноахалашка а луш, дьагьоргба. Лар йоацаш довргдац цо мелдаь дика гулакх, тьехьаленна дьадилла хлама санна дусаргга.

Гьалгьай кьаманна сий хьалдаккха гьертташ, кьезигагга кьахьийга вац суртанча вола Имагожананькъан Хож-Ахьмад а. Из ваь хиннав 1960-ча шера тов бетта 24-ча дийнахьа Наьсар-Керте. Шоай юртгарча № 2 йолча ишколе деша ваьглав из. Лалама хоза моттиг я деша ухаца хана даим цунна гуш хиннар: никх санна хьувш машенаш лела боккха никь, атагге, шакла санна цьена Наьсар ях хий. Школера дешар чакхдаьлча, сурташ даххарца кулг шаьрденна а из гулакх чоаггга деза денна а вола зламига саг, шийна кхолламо денна дакьа дизза хьаьцар духьа, Буро тларча художественни училище деша вода. 1979-ча шера Кьилбаседа Хирий республике дийша воал из. Цу ханага кхоачаш, ше кхелла белгала сурташ хиннадале а, уж нахалдахар духьа, гойтамашка, хьажарашка дакьа лаца сихлуш вацар Хож-Ахьмад. Кхы а дий шу даьлча мара дакьа лацац цо цу тайпарча хьокхамашка. Из хилар 1983-ча шера. Цул тьехьагга, цо кхелла балхаш го йиш яр Малсагананькъан Тухана цьераггча Гьалгьай республикан мохк тохкача Наьсарерча музей, Илдарха-Палий тларча суртанчий музей, кхьийолча моттигашка. Кьаьстта шера цун кьахьегам, говзал йовзайташ хилар Илдарха-Палий тла 1995-ча шера хинна «Гьалгьай исбахьален гойтам». Мехкахошта бовзийта шийт-

та болх оттабаьбар художника. Царна юкье дар «Кавказ», «Шумерий кхалсаг», «Калой», «Булашта чарахьал дар», «Лоамашка чарахьал леладар», «Кудал кара йола йииг», царех тара кхыдараш. Юмарга чулоацам болаш а, кьаман вахар ширача замангара денз хьагойташ а ба цун кьахьегам. Вешта аьлча, цун сурташ тара дар кьаман вахар гаьннара гойтача кизгах. Дувцаш долча сурташ тла цо кьахьийгадар 1982-1995-ча шерашка. Кхойтта шера ше баь болх бар Хож-Ахьмаде музейе гойта оттабаьр. Дуккхача наьха цох хьалха хинна уйла эргаялар царга хьежача. Тайптайпарча жанрашка цьатарра дика кьахьегаш ховш вола, ший кьаман истори, мифологи, цун таханара зама йовзаш вола саг вар сурташка гьолла наха гуш хиннар. Цудухьа, цу хана денз, гьалгьай дикагьболча суртанчий мугларе дьаоттавир из ший кулгаша кхеллача тамашийнача хозало, из моттиг дьаца хецаш, хьавенав вай мехкахо таханарча денга кхаччалца. Тамашийна хоза кхелла да цун «Нана», «Курхьарс тулла кхалсаг», «Магьалбик лорая даккха ор», «Наьсар-Кертен тларатом», «Тьема гуржий никь», «Тьоговзанчаш», «Аьрзи дола кьоано», «Маьлха текьар», «Гьалгьай блу», «Сеска Солсеи шурткьеи», «Гьалгга — дошопхьар», «Колой Клант», «Скифий баьчча», «Магас йожар», «Гьалгьай тьемхо», кхыдараш. Вай кхувш боаггача кьонача суртанчашта ший говзал дьалаш хиннав Хож-Ахьмад, культуранца ювзаенна цьаьца моттигаш хьае гьоду даьд цо наха. Кхыметтел Сурхо тларча ийс шера дешача ишколан музей-

на лаьрхьла, «Шолжа юхе» яха сурт диллад Имагожананькъан Хож-Ахьмада.

Укхаз хьаоха ца еш, Малсагананькъан Зарема йитача нийса хургдацар, аьнна хет сона. Дукха бераш долча Малсагананькъан Махьмад-Салеи Албохчананькъан Цаьшеи дезале кхийнай Зарема. Цу дезалерча бархI бера юкье ялхлагга яр из. Ишколе деша яха ха яьлча, Зарема фортепьяно Юмабе

яхар. Наьсарерча ашарий ишколе цунна из хьехаш хиннараш, Буро тларе Юухаш, кхыча кьамех бола нах бар. Гитара лакха, халхабала, илии ала ховш бар цига деша баьглараш. ВорхI шера деш цо цига, дьахо — Шолжа-Пала. БархI класс яккхачул тьехьагга ашарий училищен хора дирижёрш кийчбеча отделене отг. Цига дири-

жера гулакх Юмадаь ца Иеш, Юмабора фортепьяно, илии алар. Хьехархой йоккха говзал йолаш бар цунна нийсбенаш: Яндананькъан Мухьмадеи Мадинати Сумилиди Тамара Фьедоровнаи. Ха сиха дьаьода. 1991 шера Малсагананькъан Заремайх хул Гьалгьай республикан Хамхой Ахьмадеи цьераггча филармоне хора шоллагга дирижёр. Хьалхарвар Горчхананькъан Мухьмад вар. Из йоккха говзал йолаш, дикка ха яха, Шолжа-Палий тла болх баь саг вар. Дукха хлама дар цунгара Юмаде, хьаьца йиш йолаш. Хора чувоаглараш 50 саг вар. Хларане оаз нийса екаргьолча тайпара дьаоттае езар. Халкьа иллеш эрсий а гьалгьай а меттала ала дезаш хулар. Цул совгга, Зарема болх бора кьаьсттача илиалархошца а, цар концертмейстер йолаш. Масала, Хамхой Бориса иллеш доахаш, дуккхаз а яьшка-пандар тьехьалийкха я из. Хланз а бу цо цьаьза цу тайпара болх. Цу хана ший иллеш язде а йолаелар. Дукхагга цо яздора Малсагананькъан Розайна, Бларахой Любайна. Хьалхарчо дьаоала «Безам» яха илии, шоллаггчо дьаоала «Дунен чу хоза хьо цаь я сона» яздаьр Зарема я.

Вайнаьха ашараш фортепьяноца дьалокхалургьйолаш тоаеш, дьаьзьяь цо. Кхеллай инструментальни пьесааш. Царех цьаьдола балхаш гьадолаш «Безаман ашараш» яха ашарий гуллам арабаьккхаб 2006 шера. Из иллеш оалача, ашараш локхаш болча наха наькабаргба аьнна хет, хлана аьлча цу тла да иллей дешаш а, ноташца дьаьзьяь, дьалакха мара ца езаш, ашараш а. Царна юкье да Чакхенаькъан Саьида яздаь «Гьалгьай гимн», Пхьилекьонгий Махьмад-Саьида «Лоаман оаз», Гаьгенаькъан Гирихана «Наьсаре», Йовлой Илеза «Рузкьан болх», Сул-

тигананькъан Лемкай «Везачунга» яха, кхыдола иллеш.

Дьахо дьаьодача хана, 5-6 шера цо болх бу Лоаман кадетски корпусе. Укхаз хоза а оркестра а дирижёр хул цох.

Зарема Россее композиторалла дьаьйцай. Из хилар 2008 шера оаггьой бетта 4-ча дийнахьа. Из дьаьца могаьраш бар Ростоверча консерваторе профессор В. Ходош, Хирий Республикан композиторий Союза председател А. Макоев. Гьалгьай мехка композиторий Союза чувоаггаш виь саг ва, бакьда из дешар дийша, диплом долаш цьа Зарема мара яц.

Вай кьаман культуран охло хинна, дуккхача шерашка хьинаре кьахьегаш хьавоагга пандарча вола Кьоастой Михаил. Духьашха гьалгьай пачча хьалкхен филармони хьаьйча цига балха вода из. Цу хана денз, вай дикагьболча артистий мугларе волаш хьавоагга. Дукхагьйолча хана из кьахьегаш хиннав «Гьалгьайче» яхача паччаьхьалкхен халхара ансамбле. Цул совгга, цьаьйолча берий халхара тоабашта а гьоду цо, тьехьа пандар локхаш, халхараш де Юмабеш. Михаил дакьа льяьцад тайп-тайпарча республикан лоархьамерча моттигашка, телемарафонашка, концертташка. Пандар локхаш санна, дика илии ала а хов цунна. Масала, цо дьаьннад эггара хьалха тахан цьаьболча вай артисташа доахаш дола «Гьалгьай клантий» яха илии, кхыдараш. Нагахьа санна Михаил ший кьаьстта сольни

концертташ даларе, цун зал хьалйизза хургьяр аьнна хет сона, хлана аьлча наха Юрдадаьд, фу дувц ца ховш, харцаьба кьаьхьа доаха иллеш, царца е салолам а, е сакьердам а, е сагага уйла яьташ йола вахара оаггьув а яц. Цудухьа наха саттессад Юмарга чулоацам болча, бакьаьхара маан долча иллешка; вай даьй льяьдалагга локхаш болча каьхата пандарга. Цар хьашташ, шеко йоацаш, кхоачашдулургьдолаш ва вай республике гьорваьнна пандарча.

12 ЦІАЙШ

Маькх санна эшаш хул хоза дош

Дерригача дунен поэзен денна хетадаь йоазув

Іарчакханаькъан Сали

Дунен тІа мел дахача адамо хІара шера тушолла бетта (март) 21 ди поэзен цІай санна дезду. Цох ца яздыча Іелуц со, хІаьта а сона хьалхашка отт дикка хала хаттар. Хьаных яздырда, гІалгІай дукха ма бий дика поэташ? Цар язъь байташ ешаш хилча, дега тоам хинна ца Іеш, дунен хьабкъал Іомаду, уж йийшача ІимерзагІа, камаьршагІа, дог дикагІа хила ловш хул. Дикка уйла йича, аз язде аьнна кьоаставир сайна эггара дукхагІа везаш вола поэт Іалбаканаькъан МурцаІалий Жабраил. Хьалха яз-м даьд аз цох, бакъда поэзен цІайна хетадаь йоазув деш хилча, из хьоаха ца веш Іе йиш яцар. Духхьал хьоахаваь ца Іеш, ер дерригача йоазув а цунна хетаде лаьрхІад аз; хІана аьлча цьанна поэта ловргдациар аьнна хет сона цо язъьча байташта юкхе шийярш дІаоттае. Жабраила байташта юке биркъе хетаргьяр уж. Цудухьа поэт ше кьабстта вувца лаьрхІад аз. Цун стихотворенеш ювцалехь, цьа хІама хьоахаде безам бар са укхаз. Массанена ховш да, цул дикагІа байташ язъеш гІалгІа ца хинилга. Цьаболча йоазанхой а поэзий а цІерагІа шиъ а кхоъ а урам хул вай шахьарашка, юрташка.

Со кхеташ дац цьа хІама: эггара дикагІа ГІалгІайче хоастаяьча поэта цІерагІа цьабакха урам хІана бац. Из дош аз хьалха а гІоттадаьдар газета оагІонаш тІа, йоазанхой Союза правлене председатель йолча Дидиганаькъан Раисайга а аьннадар, хІирий йоазанхой Союзага кьахат а яздырда, из ваьхача ГІалмисте мукъагІа цьан урамах цун цІи тилла. Жабраила 80 шу дизарца дувзадenna (2020). ХІанзарчоа цу дехарга ладувгІаш саг вац. Нагахьа санна урамех цІераш техкаш болча хьакимаша цун байташ йийшяларе, уж царна йовзаре, цун цІи эггара хьалха тулларгьяр цар моллагІа урамах. Мехко а кьамо лархІа везаш саг ва МурцаІалий Жабраил. Эрсий цьа кица да: «Ший мехка пайхамар хинна саг вац», - йоах цо. Из доагІаш да вай вувцаш волча поэта.

ГІалгІайченых эггара хозагІа байт язъь саг ва вай вувцар. Ишколе дешаш долча бераша лоаца байташ а цкъаза хала Іомаю дагахьа, цьабакъда «ГІалгІайче, хьо еза сона» яха байт ца Іомаеш деша хьавагІац геттара мекъавар мара. Иштта езалуш, берий а

боккхалгІар а теркам шийна тІаозаш стихотворени я вай ювцар. Тахан, из вай литературанна юкье хиларах доаккхал а деш, юха дагайохийта лов сона из байт поэзи езаш болча наха, кІеззига лоацъяьча хьисап:

«ГІалгІайче, хьо еза сона,
Вола нана езаш мо;
Гаьна, гарга, диканна, вонна
Хьоца дакъа ду дего.

Еза сона ГІалгІай лоаме:
ГІалай, вІовний бирса мохк,
Хьаьна наькках Тирк докхош йоа
Бешлоам тІара хІара морх.

Деза сона ораш, аьлеш,
Іарам, Эса, Шолж, ГІалми;
Форд мо терка ялатий ареш,
Кура гІалгІай вежарий.

Еза сона Ачалкхенар,
МагІалбике, Наьсаре,
Жовхьар — ГІалмисте со кхевар,
Вахар дарий шо ецаре?..»

Тахан дунен тІара хьал мел цІоагІа ирденна латт, вайна массанена дика ховш да. Вай мехкара кагий нах бовш латт, Россе доазонаш лорадеш. ТІемаш цІаккха хиннадац дика тІехьале йолаш, цар бахьар бала, сагото, гІайгІа хиннай, хІанз а я. Вай мехкара дукха кагий нах байнаб Украинерча тІем тІа, царех ба Хамхой, Бохтаранаькъан, Овшанаькъан, Мержой, кхьича тайпаех хьабаннарар. Иштта байнаб уж вай мехкара кхьича республикашкара а. Ше тІом бІаргабайна веце а, МурцаІалий Жабраила, цьанненна ца ховча беса, хайнад тІема бокъонца дола сурт оттаде, цо наха дахьаш дола во хьабокха.

Цьабакха саг вац ханал хьалха вала безам болаш, бакъда ший мехка гадаккхар духьа цкъаза, бІаргногІар ца тохаш, майралца довна юкье латташ, вахар

дІаденнад бе-беча тІемашка вай мехкарча наха. Цар денал тахка еча санна я хІанзара зама а. Бакъда шоай дай санна денале, кьонахчал долаш, Даьхе кхайкача гІовтта кийча болаш кхийнаб таханарча ноахалах бола бІухой. Из гу вайна, хІара бус хІана кхайкац аьнна, хьакхайкаеш латтача турпалий цІерашка гІолла, царна карагІдувлача гІулакхашца. Дуккхача вай мехкахошта Денала орденаш еннай, цьанненна Россе Турпал яха цІи еннай, ший са ца кходеш пачахьалкхено шийна тІадилла декхар кхоачашдарах. Дуккхача наха кьахьег вай кагий нах боа ца байта гІерташ, царна герз, кхача, барзкъа лоаттадергдола оаргІув влаштІехьаяккха гІерташ. Бакъда, гІалгІай литературанна юкьерча цьан турпала аьннача беса, тІом — из тІом ба, «даьтта-худар дац», цига нах боабу. Из хІама цІоагІа дега Іаткъаш язъьий Іалбаканаькъан Жабраила ший «Ваха безам ба са» яха байт:

«Ваха безам ба са наха
Сайна мога гІулакх деш.
Ваха безам ба са, вахаш
Сона кьаьга сигале эш.

Сона лов малх ший лакхера
Ца хьжилга мухкхьа,
Бера — ираз дола берал,
Ноаной — кьонгех дог Іеба.

Лов, «тІом» яха Іазапера
Дош кхы лаьтта цахазар,
ТІемах дег чу беса кхерам
Наьха дегаш цалазар.

ТІом ба жерал багІа истий,
ТІом ба даьй тІабоаца бой,
ТІом ба лаьтта Іаьхара диса,
Човнаш хинна леша тІой.

ТІом ба цІеша диза зизаш,
ТІом — ха яха мехкарий,
Беха кІангий боацаш биса,
Яьга юрташ, цІий, цІий, цІий...»

Берий дог хьоастаргдола, царна сакъердаме хетаргІола байташ дукха яц вай литературанна юкье. Байташ-м дукха я, дикаярш кІезига я-кх. Царна лаьрхІа ший йоазош дика дора Чакхенаькъан Саїда, Гаьгенаькъан Гирихана, во дацар Хьоашаланаькъан Іаьлас, Коазой Нурдина кхелла дувцараш. Бакъда уж берригаш бакъдунен чу дІабахаб. ХІанз берашта дика яздыргдола хайра саг висавац, вай йоазанхошта юкье. Хала декхар да аьнна хет сона берашта яздар. Атта даларе массане а яздырда. Жабраила берашта хетаяь цьа байт мара язъьяц,

из я Аза яха йийг ювцаш. ХІана язъьяц цо цаІ мара, иштта шийна дика язъе ховш хилча? Цу хаттара жоп дала сай бокъо еде а, сайна хетар аргда аз. Дуккха во яздычул дикагІа да, кІеззига дика яздыча. Цу тайпара уйла йолаш хинна-чох тара ва поэт. Яздыь хинна а хила мег цо берашта лаьрхІа кхьидола йоазош, бакъда уж вайга хьакхайкадац. НийсагІа аьлча, поэта ше хьакхайкадац уж вайга. Цо ший кулгаца Іо мел яздыр, дег чу дужаш, дезалуш да. Цо дукха а во а яздырдаларе, цун дика йоазош а вочарна юкье доьргдар, аьнна хеталу сона. Цудухьа цьа мугІ бац цун кхолламца дешачарна беза ца луш, ладара хеталуш. Цудухьа ва из Іалбаканаькъан Жабраил а — визза поэт, наьна метта охло, бокъонца вола гІалгІа.

Мел дукха еше а, кІордайиц цу язъь «Аза» яха берий байт:

«Аза, Аза, Аза, Аза,
Массаныхьа из дІакхоач,
Со ва цІи тиллар цу газак,
Со ва эца езаш коч.

Аза — ара, Аза — беша,
Новкъа — Аза, хи тІа — из.
ДІа-м кхачац цун наьна, теша,
Юртага из чукхувла низ.

Юрта йистеря, юрта юкьера,
ЭгІара ше чуйоалайой,
МагІа йода, шийца бераш
Даьха, хи чу тувса тІой.

ДІадийчача, хьадийчача,
Дац цул харцахьа цьабакха бер.
Со-м, айса цунна коч ийчача,
Се цунна тІацакхачар кхер».

Наха везаш, дукха доттагІий болаш саг хиннав Іалбаканаькъан Жабраил. Из гу вайна цо деша вагІаш а цул тІехьагІа а даьхача суртех. ДІайхача дешашца дийцар цох лаьца из дагавоагІаш хинна-ча йоазанхоцо Шаденаькъан Султана телепередачага гІолла, дика йоазув дитад цох литературни критик хиннача Малсаганаькъан Абос. Каст-каста из хьоахавора журналиста Курскенаькъан Ювсапа. Са кьамаьт хиннадар Гадаборшанаькъан Бахьаудинаца, из цун юртхо а гаргара саг а волаш, Жабраилаца бувзамаш долаш, чура-тІера волаш, моллагІа хІама кьайле йоацаш дувцаш хиннав. Кхы дукха цІераш яха йиш яр поэта гонахьа а бовзаш а хиннача наьха. Бакъда из вІалла ца вайзарашта а везалу поэт, цун тамашийна хоза байташ Іуйийшача. «Иштта хила веза поэт» яха уйла йосс дег чу.

Берий театри ишколи

Теникашца болх бечар дунен халкъашта юкьера ди

Іарчакханаькъан Сали

Берий театри ишколи вІаший айхха бувзам болаш ши моттиг я. Цун фаьлгашка, пьесашка хьажа ухараш цига дешаш бола кІаьнкаши йийгашча бІа. Цудухьа айса болх бечача ишколе музей е волалуш, аз лаьрхІар эггара хьалха цу чу театрий афишашта лаьрхІа кхо оагІув бола тумба оттае. Царех цьа оагІув дІаеннаяр хьалха теникий театр оалаш хиннача, хІанз берий театр оалача культболхлоша кьахьегача моттига. ЛаьрхІа цу театре вахар со, цига-ра афишаш яр духьа. Лоацца вІашагІкхетар хилар Хазанаькъан Мусайца а кхьболча театра болхлошца а. Кхь тайпара афишаш ера аз, дешархошта берий театр доьзийтар духьа. Уж дІатІалотайир музей латтача тумбанна. Цу хана денз, вай республикера берий театр доьзаш ба тха дешархой. Из тумба хІанз а йолаш я,

цу тІара гу Гайсултанов Іумара йоазох пайда эцаш оттабаь фаьлг, Г. Ландау «Машаи чаи» яха фаьлг, А. Адреваа «Чуче», М. Супонина фаьлг-ловзар «Бука». Дуккхача наха кьахьийга оттадаьдар уж фаьлгаш, масала, цар режиссераш-оттадаьрш бар П. Козец, Я. Делев; суртанчаш — Марзбиканаькъан Б., Гаджиев С., Ярыжанаькъан Р.; ашарашца гІо даьраш — Іарчакханаькъан М., Шерипов Э., кхьбараш. Цу заман чухь театра кергтера режиссёр ГІалгІай Республикан халкъа артистка Малсаганаькъан Роза яр. Из дуккхача шерашка теникий театре болх баь, из гІулакх дика доьзаш саг яр.

Бераш театре дІаухаш санна, театр а доагІаш хулар ишколе хьоашалгІа. Цкъа иштта «Цо-гала кІориг — оапишк» яха РФ гІорваьннача артиста Домбровский В. оттабаь фаьлг баьхьаш баьхьар уж. Аз царна хьалха-

ваьнна лела саг чувигар музей, дахьекхар берий театра хетадаь оахош даь балхаш. Цо цьабакха а афиша елар музейна совгІата, из я лакхе хьоахабаь фаьлг а из оттабаь режиссёр а, ашарашца из хозбаь Борисовская Л. йовзийташ.

Теникий театре болх баь нах сона хьалха а бовзар. Масала, 1967 — 1973 шерашка, вешта аьлча, ялх шера Шолжа-ГІалий тІарча республикански теникий театра директор хиннача сагаца, пен мара юкье боацаш, кхь шера болх баьб аз, цун кулгаца. Абаьданаькъан Бек цьан хана теникий театре директор хиннавар, хІанз из «Сердало» газета культуран отдела керте латтар, хІаьта со цун отделера корреспондент вар. Бек ше а вар берашта цьаьнца хІамаш яздыш. Сона бовзар Ховтанаькъан йижарий, уж цьан хана Наьсарерча № 1 йолча юкьерча ишколе деша багІар, цига Іо шера деша ваьгІав со а. Иштта дувцаш хезад сона, вай

цІихеза вола иллиалархо Имагожанаькъан Осман а, ший кьахьегаме юхьиг дІайолаеш, теникий театре балха хиннав, аьнна. Дукха дика артисташ хиннаб цига балха. Цар оттаьий тайп-тайпара Чакхинаькъан Саїда («Зураб цьан хІамах ма кхера»), В. Маслова («Али-бабаи шовзткъа гІаьрхой»), Янданаькъан Ж. («ТІехьара гусар»), Абаьданаькъан Бека («ЭгІаь

бийса»), Пушкин А. («Чкъара-хочохи чкъаьрахи») пьесаш а фаьлгаш а. Йоккхача Россе горадашца гІолла гастролашка хиннаб уж.

Вай республике хьадаькхе а хул арахьара берий театраш. Уж вай юрташкарча ишколаш-ка шоай говзал гойташ чакхдоал. Теникий театрай, берий мел долча театрай болхлой даькъалабуьвца лов цар дезача денца.

Гарчакханаькъан Сали

Вай вахаре гаьнара денз хьадоагӀаш да тайп-тайпара цайш дездар. Цхьада-раш царех къаьна да, вожаш хьахинна дукха ха яц. ТӀехьарчарех цаӀ да Ираза ди. 2012 шера аьтинга (июнь) бетта 29 дийнахьа ООН соцадаьд хӀара тушолла бетта (март) 20-ча дийнахьа Ираза ди дезде, аьнна. Мишта хул, сенах латт ираз? Хетаргахьа, цу хатгара цхьатарра жоп лургдац шин сага, хӀана аьлча хӀаране ший вахара таронга, дӀахьоча наькъа аттонга, гонахьарча дезала, мехка, къаман аьттонга хьежжа кхетаду из дош. Бий вайна ираз долаш нах? Хетаргахьа, дукха ба. Бакьда из доацараш а бац кхы кӀезигагӀа. Ший яьннача ханага, дӀадахача шерашка хьежжа хул ираз. ЗӀамига волча хана зӀамигача хӀамах хила тарлу из, воккха хилча, цо чулоацаш дола хӀама дуккха шерагӀа хул. Масала, бера конфектий кӀопилг еннай, цун деррига ираз цу чу доалл, кӀаьнка велосипед ийцай, цун ираз чархашца дувзаденна да. Ишкол пхиац йолаш чакхьаьккхай — из а да ираз.

ЗӀамигача сага хоза а хьаькъал долаш а саг йоалаьй, ма доккха ираз да из. Иштта лакхлуш, сагаца цхьана дегӀадоагӀаш хьадоагӀа ираз. Цох вахара лархӀама моттиг хеташ хиннаб вай хьалха дӀабаха дай. Цудухьа касткаста кӀацашка, кӀоанолгашка хьахадеш хиннад цар из дош. Тахан а да цу хьаькъехьа дукха кӀацаш: «Ираз долаш ва наьха декхар цадоаллар», «Ираз долаш ва цагӀа унахо а веце, набахта дезалхо а веце», «Ираз а доакъазал а цхьатарр ахчах доалл», «Ираз а хул мекъа — хьинар долчоа тӀехьаада кӀорда а дийа, мекъаьчох хьарчаш», иштта кхы дӀахо а.

ГӀалгӀай багахбуьцама юкье цхьац-ца фӀаьлгаш а да цу лархӀамерча моттига хетадаь. ИйслагӀа классе Юмабеш ба «Хьаькъали ирази» яха фӀаьлг. Цо яхачох, ираз хилар тоьам бац, нагахьа санна цунца хьаькъал ца хуле. Нийса да из-м, лела ца дича хулаш дац ираз. Из леладе, олаш ма хиллара, корга беза, вешта аьлча, — хьаькъал. Рукъа хилча цунна доал де хац, ираз а долаш, хьаькъал доацача цу фӀаьлга турпала, паччахьа цен саг маьре йоагӀаш хилча, цунца фу дувца деа хац, шийга кхьаьчача иразах кхеравеле, вод. Хьаькъал мичад керга чу. Бакьда хьаькъали ирази шиь вӀашагӀкхийтача, тоавеле дӀавода из. Цудухьа Дала даькъалаваьча сагаца хила дезаш да уж ши хӀама.

Тахан гӀалий гӀагӀолла волавелча, тайп-тайпара нах гу сона. Гой, дӀа бер доагӀа, даьл-наьнал тӀехьадиса, мерза хӀама яа гӀерташ. Кхы фу эш цу бера иразе хила, да-нана хьалхашка хилча, яа мерза хӀама хилча? Из да-кх цун ираз. Дукха гаьнавалале, барт бетташ латтача зӀамигача сага хьалхашка елхаш латт кьона кхалсаг, ираз гоалдоалаш латтачох тара да. Воккхо саг ва новкъа сеца латташ, дог дӀалуьц, дӀаваха магац.

— Лор веа аз хьона? — ях аз.

— Ма веа, кӀезига са даьккха, дӀагӀоргва со.

Миштад сага ираз?

Цу хьаькъехьа наха хетараш

Дукха ха ялале, шортта гӀа боаккхаш, волалу сеца лаьттар. Ираз да-кх больнице а ца водаш, ший цагӀа чуваха йиш йолча цу сага.

Наьсарерча мемориала хьалхашка гулбеннаб кагирхой: мехкарий а кагий нах а. Халхараш, детташ тӀоараш. Нускал да мотт сона чокхи дувхар. Шийло-м я ара, хӀаьта а иразо йовхал лу, шелал хоаялийтац. Да-м да из ираз, дукха веза ши саг вӀашагӀкхетар, нагахьа санна кхоана кьастарбеце, бокьонца болча безамо вӀашагӀтехаьбале, хӀилла юкье а йоацаш.

ХӀаране ший да ираз, цаӀ вокхох тара доацаш. Бакьда ираз долаш, гӀаккха из дайнараш а дукха хиннаб хьалха, болаш ба хӀанз а. Александр Сергеевич Пушкин ираз долаш хиннав аьнна хет сона, поэта йоккха говзал хиннадаь, хоза фусам-нана а виь дезалхо: ши воӀ, ши йоӀ — хиннадаь. Из ираз цунгара даьккхад латтача заман лостамо, веннача хана дукха ахча доалаш хиннав из, цун дезала юкье гӀиртача наха, цун сий лохде гӀиртараша, из виьнараша ираз долаш хила витавач из. Михаил Юрьевич Лермонтов а хургвар ираз долаш, тӀемашка чухийкхавецаре, паччахьа замо, кӀийленна ца хувшаш, витаваларе.

Сергей Есенин а хургвар ираз долаш, йаьдала болхлоша кертах хӀама теа виьнавецаре, Владимир Маяковске ираз доадаьр хиннай из тешаш а цунна езаш а хинна актриса, из я цунна тепча техар, цун ираз доадаьр. Кедрин Дмитрий гӀоза вахаргвар, уркаша цхьан поезда чура вокх поезда кӀалкхессавецаре. ХӀаьта Малсагананькъан Кураза Зоврбика «Пхьа» яхача пьесан кергтерча турпала Мусий ираз доаду цун говр лочкьаьччо. Мусас ший сесагага Забратага хоам бу, говр йига хиларах, цунна дукха хьалха вокхо оал: «Вададай са! ХӀанз ираз ма дайрий вай!» Кьечча ахархочун деррига вахар говраца дувзаденна хиннад, из йоацаш соцаш хиннад цун мел дола гӀулакш.

Гой шоана, мелб цӀихезача наха юкье ираз дайнараш, нийсагӀа аьлча, воча наха ираз лочкьадаьраш. МугӀарерча наха юкье мел хургба мотт шоана ираз доацараш? Дукха хургба. ХӀаьта а вай паччахьалкхе наьха вахар хозде, аттача даккха гӀерт. Дахча, кӀор доагаде ца дезаш, юрташка газ чуйиллай. НапагӀа доацаш саг вусаргвоацаш, бӀаьш балха говзалаш Юмаь, къабеннарашта пенсеш тел, берашта, уж малхадаьлча денз, йоакхо еш, тайп-тайпарча наькъашца доккхий ахчаш тел. Хьалха новкъа водаш Юдежа уллаш ахча гургдацар, хӀанз каст-каста гу, наха хьа ца эцаш, лаьтта улла цӀаста, дото, каьхата ахча. Нах меца бац, яькха бац.

Ираза цхьа дакьа да из а. Наха дукхагӀа уйла ю цу деша, цудухьа укх тӀехьарча хана дукхагӀа тека баьннаб шоай йиьигех Ириза яха цӀи. Ишколе деша дагӀача берашта фу хет иразах лаьца, хьож вай цар фу язду. Сурхо тӀарча ийс шера дешача ишколе 8-ча классе ягӀа Муцолгананькъан Хади, цигарча дикагӀболча дешархочех цаӀ я из.

Деш вай цун йоазув: «Сона ираз хет; сай даи, нанеи, вежарийи, йижарийи могош-маьрша хилча. Ираз да-кх шоайла барт болаш, шоайла дукха безаш, хало нийсьелча новкъостал дергдолаш дезал хилча. Чува дӀайха цӀа, даа дика хӀама хилча ираз да. Маьре яхача кхалсага, из йигача малача сага юкье барт цаӀ хилча да ираз.

Нагахьа санна цар тӀехье эхь, эздел, гӀулакш долаш, къабеннарашта уллуьв оттаргӀолаш яле а, ираз да боккха хинначар. Ираз да нагахьа санна сага дика болх нийсьеннабале, из болх цунна товш бале. Нагахьа санна бераш, ишколе дахача дика а дешаш, боккхагӀчарга ладувгӀаш хуле, даьи наьнеи ираз да. Къабеннача наьха ираз да беркате вахар, во хӀама хьацахазар, иман дола дезал. Уж дезал боккхача нахага хьожаш хилар а ираз да».

Цунца цхьан классе ягӀаца дешархочо Овшананькъан Анисас дийца цхьадараш а, Хаде дийцарех таралесташ да. Цхьадараш царех тара доацаш а да. Масала, Анисайна хет: «...Ираз да, наха шоай къаманна доал деш хилча, шоай мотт ховш хилча. Къаман дӀадахача вахар, вай даьша лайна халонаш йиццаяр...»

Дукха йоазош даьд иразах лаьца вай поэташа. Ший нана ца йовзача бера ираз хила йиш яц, йоах поэта Чакханаькъан Саида «Ираз» яхача байта тӀа. Са даь-нана еча хана, енна хиннай цун нана, Яндананькъан Жамалда ши-кхо шу даьннача хана висав нана йоацаш, йоазанхо йола йахилгананькъан Заретайна а дагаьгӀац ший нана. Царна даим а дагабоаллам хургбола хӀама да из. Цудухьа дег тӀа хьувзача цу саготача уйлаша юхатетт цар ираз. Иштта ала йиш я да воацача берех а. Мел боабабь вай кагий нах республика хьайича денз тайп-тайпарча кьовсамашка, тӀемашка, хатарашка. Цар бераш бойла дисад. Цу хьаькъехьа поэта дика аьлча санна хет сона. Еш вай ювцаш йола стихотворени:

«Ший нана ца йовзача бера ираз -
Цох ираз да мишта оал?
Тем тӀа да венна дисача бера ираз -
Цох ираз да мишта оал?

Йиша, воша доацача бера ираз -
Цох ираз да мишта оал?
Мохк а цӀа а доацача бера ираз -
Цох ираз да мишта оал?

Бакьда ираз доаца нах
лаьтта дуккха болаш ба.
Шийца ираз дола саг, ше а
доккха ираз да».

Къаьстта а ираз доацаш ва аьнна хет сона цхьаь саг. Халкьо нийса аьннад цу тайпарча сагах: «Ираз дайна борз я из», — яха дешаш. Дунен чу ба цхьаккха гаргара е ший сих хьадаьнна хӀама доаца нах. Цар денош хозде, дог теде, оагӀув хьаллаца уллуьв саг цахилар йоккха доакъазал я. Цудухьа яьхад вай даьша «цхьоал хала я». Мел йа цунна дикахетар дарах, совгӀат даларах, хӀаьта а догьийша хул из. Дашаш латтача лайх тара да цун вахар, лаьттан йокӀалдаьле, лар йоацаш, дайя дӀадоал цох хьахинна хий. Иштта тӀехьа хӀама ца дусац, дӀавода цхьаь саг а. Из дагадоалаш, дег тӀа латташ, мел вах гӀайгӀане хул цу тайпара саг. Дунен чугӀолла ираз телаш, кора ца деш, из лелаш санна хеталу. Цудухьа «ГӀайгӀане йиш» яхача халкьа илле тӀа цхьаь йисача йола йоах:

«...Дай тӀабола мехкарий
Шоай сакьердаш ма лелий,
Дала йоаяьр со я-те,
Со сакьувлаш ма ягӀий.

Ноаной бола мехкарий
Шоай сакьердаш ма лелий,
Дала йоаяьр со я-те,
Со сакьувлаш ма ягӀий...»

ДукхагӀа дакье, цу йола мо, ираз дувзаду наьнаца. Масала, Гаьгенаькъан Гирхана тӀий цхьан стихотворене тӀа аьннад укх тайпара дешаш: «Нанна везар

ираз долаш хул, аьттуьв болаш хургда цо мел дер...» Цу тайпара да аьнна хеташ ва ираз Вешкарананькъан Мухьмад а. Мел гаьнара цӀавоагӀаш хуле, е араьха лела дӀаводаш хуле, даим а дега кӀалха леладу сага ший наьна куц-сибат, цунцара безам а йовхал а. «Ираз» яхаш я поэта цхьа байт. Еш вай из:

«Йоккхача йаькъа чу -
Сигален чу — улл
КӀайча жуврах
Мухь теа яь,
Безаме егӀа
Сискал — бутт.
Со нана йолча
ЦӀакхача воалл».

Цхьаболча поэташта хетачох, иразо саг толхаве а тарлу, нагахьа санна цу тӀагӀолла сонта-кура воале. Масала, хоза фусам хилар, куц-сибат, хьаькъал долаш нускал хилар, тӀаваргӀаш дикагӀйола машен хилар — уж хӀамаш шийга кхачарах саг куравоале, из телха саг ва. Иразо толхававь из. Е дукха рузкьа дола саг, нах бӀарга ца гуш, царна тӀагӀолла дӀахьежаш, нахацара хадаш, хийравоалаш хул. Из а ва иразо толхававь саг. Цу тайпарча нахах лоацца байт язъийь Хамхой Дауда, «Ираз» яхаш я из а:

«Иразо
Толхаву,
Кьело
Юмаву».

Ираз яха дош даим вайца да, тайп-тайпарча моттигашка вайна гӀо-новкъостал деш. Нагахьа санна воашка:

— Хий маргдий оаш? — оале, жоп дала сихлу вай:

— Ираз хилда.

Нагахьа санна кердача цӀагӀа чуваннача ловца баккха безаш хуле:

— Ираз долаш, гӀоза фусам хийла, — оал вай.

Керда барзкьа е кога тӀа цӀена маьчий тӀайийхачунга:

— Ираз долаш, дага мел латтар кхоачаш хинна, лелайойла, — оал.

Кхы а дукха да из хоза, дӀайха, беркате дош шоашца дола ловцаш .

Тайп-тайпарча наьха, бе-беча хӀамашца дувзаденна хул ираз: ахархочун — хьувкьамца, дешархочун — хьаькъалца, унахочун — дарбанца, поэта — байташца, йийий — хозалца, кьонахочун — эзделца, кагирхой — гӀулакхача, иштта кхы дӀахо а.

Ираз дола саг велхаш хургвац, велаш хургва. Даиман делаш дахалда вай укх лаьтта. Иштта вай даьхача дика хеташ хиннав поэт Гаьгенаькъан Гирхана а, ший «Ираз» яхача байта тӀа:

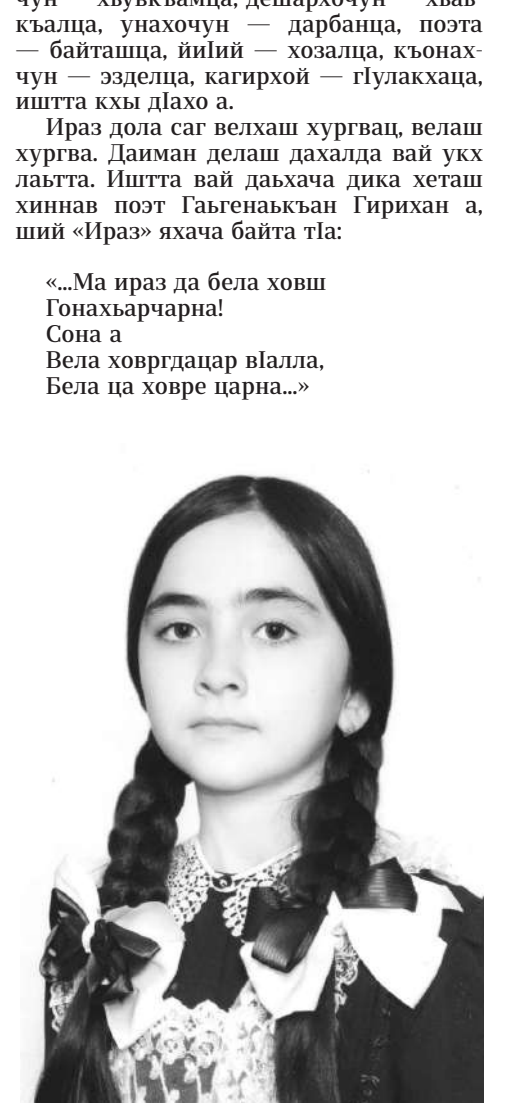
«...Ма ираз да бела ховш

Гонахьарчарна!

Сона а

Вела ховргдацар вӀалла,

Бела ца ховре царна...»

Кхоартой Ибраһимеи Эгинакьян Лейлайи барт бола дезал

Даь-наьна нийсхо

Ценъюкьера моттиг лораярах бола бехктокхам

Батайнакьян Хьава

Вахара хьалаш хувцаденнадале а, вайна юкье дукха нийслу ший дезала юкье нийсонна меттел, цкъаза кьизал гойташ йола моттигаш.

Ховш ма хиллара, да а нана а ший дезал цъатарра безаш, лоархаш; царна дезаш дола гулакх деш хила беа. Бакъда, царех цъа-бараш къестабеш, ца! бочаваккхе, юхембисача дезалхошта хьалхашка хьалхеставеш, хилча харцахьа да. Цул совга, бусалба динга диллача а, дийшача наха хьаяхачох, влалла де йиш йолаш хлама дац из.

Дезал Дала даьна а нанна а денна доккхагдола совглат да. Дукха нах ба, ший доалахьа мел дар дла а денна, цъа дезалхо мукъагла шоай хург, доккхача рузкъан дай

боацаш баха кийча болаш. Укха-за цъа лоацо дувцар дагадохийта ловра сона.

Тхо Буро тлара деха Юдаькка ха яр из. Халонаш дукха нийсьенна, дукха наьха фусамаш хийца, юхера а лаьдало вагончик а енна, цу чу йеш дар тхо. Бакъда даим дег чу дар, тхоаш кастлуш цаглогр ма дий, аьнна.

Ха длайодаш яр, шера тлехьа шу додаш, мишта даьккхар ца ховш, массехк шу а даьккхар оаха, цу вагончика чу дахаш. Вахар хала дале а, каст-каста Далла хоастам бора оаха, тхоаех саг цаькьастарах. Дерригаш а цъхан тхов клалха ма дий тхо, аьле, хларане ше-ший са те-дора. Иштта йодача хана, мишта йоагла ца ховш, сиха ена хьаьттар мархий ха а. Еза ха ма йий, аьнна, длатохалора, башха саг чуваккха фусам еце а.

Мархаш доастача дийнахьа, массаза санна гаргара нах ма боагий. Тхона дукха везаш, укхаза Наьсаре вахаш цъа гаргара саг вар тха. Из вера марха кьоабаладувца. Тлехье яцар цун, бакъда цунгара дла мел ийккхар-м дар. Дикача балха тла вар из а цун цен-нана а, боккха бо-ахам бар, толашагла йола машенаш яр, хувцаш лелаеш.

Хьал долаш саг вар из. Ахкан замагла дар из. Отара клалха истол а отгадаь, чьа пела молаш, цъаьца дувцаш даглар тхо. Аслана до-ладир, бехача наьха хьалах лаьца кьамаьл. Хлетта мара, клезига ат-тача даьнна, тхо а Юхайшадацар цу хана. Дешо дош доаккхаш санна, нийсделар тха кьамаьл. Даь даьннар а, хланчул тлехьагла де дезар а дувцаш, хьалхашка латта халонаш дагарье со эттача, Аслана сайга аьнначун хланз а уйла е езаш

хул со. Из ше дукхача дезале хьалкхийна вар. Итт дезалхо вар уж. Пхи вошеи пхи йишеи. Бакъда ший сих хьадаьнна хлама дацар.

«Фусамах еха лелаш, халонаш я сога, ма ахий ла, са мел дола рузкъа шун а долаш, шун дезалхоех ца! мукъагла са валара-кх», — аьлар цо. Доккха малан долаш, дешаш дар уж. Ца даьсса хилча, цу чуря таронаш ханна еза, йоахар цун дего. Цу тайпара уйлаш чуеьсар сона а.

Дезал боацараша иштта бу цар хам. Бакъда цъабола дай-ноаной ба, влалла шоай дезалга дла ца хьожаш. Дала шоашта могаш-маьрша хьабеннача дезала хам ца беш. Уж, теркал ца беш, тайсса бита лелаш. Вайна дукха хезад дин дийшача наха олаш: рузкъеи дезали Даьла совглаташ да, уж укх дунен хозне я. Из да а да иштта.

Укх дунен чу воай дезалашца

длаьхалуш, царца сакъердалуш хьадоагла вай. Цудухьа Дала, цар хам баь хиларга хьежжа, вайга хогаттаргболаш ба уж. Да а нана а цу дезалах жоп дала дезаш да.

Дезалхочоа даь, наьна йовхал эш массаза а. Мел воккха мара из цахиларах, даим ший даь коа юхачуглерт уж. Берашта шоай дег чуря йовхал длаяла декхарийла да да-нана.

Бакъда из дац дезал да-нана лоархаш хила беаца яхилга. Дезал а хила беа даь-наьна юхь йолаш, уж лоархаш. Уж раьза боаца никъ лелабар могадаьдац дин оаглоракьа. Из даим дин дийшача наха хьадувцаш а латт. Иштта члоагла даим лорае езаш юкьамот-тиг я из. Уж, сийде дезаш, лакха лоттабе безаш, хул.

Нагахьа санна дезал кхебеча хана, уж зламига болаш, дас е нанас царна кьизал бларгайтаяле, дезал боккха хилча, кьизал даьга е наьнага юхайоагларгья. Цудухьа дезалца массанеца нийсхо еш хила веза, царна доаглаш дола напагла цъатарра дла-юха хьожаде деза, цар терко е еза цахаддаш. Вай кхоане — из я вай воашта лалашью ганз. Эггара хьалха кхоачашде деза декхар да, ший дезалца кьахетаме хилар. Вай, уж зламига болаш, царна длагойташ бола кьахетам, кхоана шоаш хьалкхийча, цар вайца лелабергба.

Тахан латташ дола хьал дикка хувцаденнад. Дезал ладувгаш хилац дас-нанас яхачунга. Берригаш беце а, цу тайпара кагирхой а ба вайна юкье. Хьаштдале кхувш боагла мехкарий а харцбаьнна моттиг вайна хозаш я. Из да, тхьовра денз царна е езаш йола терко юкьахийта хилар. Оалаш да-кх вай, тлаьда боллаш хьовзабе саьрг, аьле. Цу тайпара тиллийта ха я из юхайоагларгьоацар, даьра, сога ладувгаш-м вац из, аьле. Дикадар хьалхудоаккхаш, бала беа дезала длалуш бола хьехам, да-нана царца кьахетаме, кляьда хилча, уж а шоай арлагла дикагча оамал тла бала мегар. Кьизало дика даь моттиг яц. Даьла вайца кьахетаме хилча, ада-маш а хила дезаций иштта шоайла кьахетаме а нийсхон тлехьа а, дика гулакхаш шоашкара деш, нийсача наькь тла долаш а.

Министерство имущественных и земельных отношений Республики Ингушетия на основании распоряжения Минимущества Ингушетии № 416 от 17.02.2023г. объявляет о проведении аукциона на право аренды земельного участка, государственная собственность на который неразграничена.

Аукцион состоится в 11 ч. 00 мин. 21.04.2023 г. по адресу: РЕСПУБЛИКА ИНГУШЕТИЯ, ГОРОД НАЗРАНЬ, ТЕРРИТОРИЯ ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ, ПРОСПЕКТ И. БАЗОРКИНА, ДОМ 70, ЭТАЖ 2, отдел арендных отношений.

Заявки принимаются с 9 ч 00 мин. 17.03.2023 г. по 11 ч. 00 мин. 17.04.2023 г. по адресу: РЕСПУБЛИКА ИНГУШЕТИЯ, ГОРОД НАЗРАНЬ, ТЕРРИТОРИЯ ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ, ПРОСПЕКТ И. БАЗОРКИНА, ДОМ 70, ЭТАЖ 2, отдел арендных отношений.

Дата рассмотрения заявок на участие в аукционе: 12 ч. 00 мин. 18.04.2023 г.

Лот №1.

Предмет аукциона: категория земли - земли промышленности, энергетики, транспорта, связи, радиовещания, телевидения, информатики, земли для обеспечения космической деятельности, земли обороны, безопасности и земли иного специального назначения, вид разрешенного использования – объекты дорожного сервиса, кадастровый номер 06:07:0300001:389, площадь 300 кв.м., расположенный по адресу: Российская Федерация, Республика Ингушетия, Джейрахский муниципальный район.

Ограничения и обременения в отношении земельного участка предусмотрены статьей 56 Земельного кодекса РФ.

Максимальные и (или) минимальные допустимые параметры разрешенного строительства для зоны МНП в соответствии со статьей 38 Градостроительного кодекса Российской Федерации не подлежат ограничению (ст. 32 Правила землепользования и застройки с. п. Ляжги Джейрахского муниципального района Республики Ингушетия от 01.11.2012 г. № 12/1-2 (с изменениями от 27.10.2016 г. №15/4-3)

С техническими условиями подключения к сетям инженерно-технического обеспечения можно ознакомиться, обратившись к организатору торгов.

Срок аренды: 10 лет 8 месяцев.

Начальная цена (ежегодный размер арендной платы): 4209,43 руб.

Шаг аукциона (3%): 126,28 руб.

Задаток: 4209,43 руб.

Форма заявки на участие в аукционе, порядок ее приема, адрес и место её приема указано в извещении о проведении аукциона размещенном на официальном сайте Российской Федерации в сети «Интернет» для размещения информации о проведении торгов: www.torgi.gov.ru

Задаток вносится заявителем единым платежом в валюте Российской Федерации на счет Организатора аукциона (Министерство имущественных и земельных отношений Республики Ингушетия, 386101, РЕСПУБЛИКА ИНГУШЕТИЯ, г НАЗРАНЬ,

тер. ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ОКРУГ, пр-кт И.БАЗОРКИНА, д. 70, ИНН 0602012733, КПП 060601001, ОКПО 00048455, казначейский счет 0322 2643 2600 0000 1400, БИК 012618001, корр. счет 4010 2810 3453 7000 0027, Отделение НБ Республика Ингушетия г.Магас, УФК по Республике Ингушетия, лицевой счет 05142144540, КБК 163 111 05013 05 0000 120. В назначении платежа указывается «задаток для участия в аукционе номер извещения _____»).

Задаток должен поступить на счет Организатора не позднее 12 ч. 00 мин. 18.04.2023 г.

Задатки лицам, участвовавшим в аукционе, но не победившим в нем, возвращаются в течение 3 рабочих дней со дня подписания протокола о результатах аукциона.

Внесенный задаток заявителю, не допущенному к участию в аукционе, возвращается в течение трех рабочих дней со дня оформления протокола приема заявок на участие в аукционе.

Аукцион является открытым по составу участников и проводится организатором аукциона в присутствии аукционной комиссии и участников аукциона (их представителей).

Аукцион проводится путем повышения начальной (минимальной) цены договора (цены лота), указанной в Извещении о проведении открытого аукциона, на «шаг аукциона».

Победителем аукциона признается участник аукциона, предложивший наибольший размер ежегодной арендной платы за земельный участок.

ГалгӀайчен 21 процент бахархошта дукхагӀа беа сом ба Ӏаж

Гаьгенаькъан Мартина

«Сердало» газето наха юкье дӀабихьача хаттарий балхо хьагучадаьккхар, 21% ГалгӀайчен бахархошта дукхагӀа беа сом Ӏаж хилар.

Хаттарий болх дӀахьош, ГалгӀайчен бахархоша шоашта дукхагӀа беа сом белгалбир. Эггара дукхагӀа беа ача сомах хилар Ӏаж — 21%, цунна тӀехьа йоагӀа банан — 12%, тӀаккха ананас — 8%. ВорхӀ процент бахархошта гранаташ дукха еза, иштта еза апельсинаш, мандаринаш, лимонаш. Цул совгӀа 6% гӀалгӀашта баьццара комсаь еза.

5% бахархоша эггара чам болаш мандаринаш я аьлар, персикаш — 4%. Иштта 3% хаттарашта юкье дакъа лоацаш хиннараша киви а болаш а хержар.

Цул совгӀа, 2% кхораш безараш а ба, цхьа процент манго, маракуйя. ХӀаьта дакъа лоацаш хиннача пхи процент бахархоша беррига сомаш а дукха беа аьлар.

дехкий даьржад яхаш РХСЦ оагӀоно оарц доаха, новкъостал деха дикка ха йолга. ГӀо де йиш йолаш мел вар отта везаш хьал да тахан вай ялата тӀаэттар.

Кхаш тӀара тӀахьожам чӀоагӀбаьб

Коазой Мадина

3093 гектар долча, ялат дӀадийнача доазон тӀа санитарни болх дӀабахьа арабаьннача цу даькъ тӀарча болхлошта гучадаьлар, из деррига кха ялата зе деча дийнатех диза долга.

Из хьал тахан берригаш оарцагӀбала безаш да. Баьццаш, ялаташ лорадеча республикер-

ча РХСЦ оагӀон кулгал деш йола Гомакортанаькъан Лида, юртбоахама балхах йолча министрстве ена хилар, этта хьал аттачахьа даккха де дезараш малагӀаш да дувца дагахьа.

Хургдаола ялат кӀалхардаккха деза, ха ца йоаеш! Зе дерашта духьала геттара дика хургья аьлар цо «Гумат + 7» яха кхаш тӀа етта молха. «ХьалтӀадоагӀаш латгача ялата эггара чӀоагӀагӀа эшар миниральни оала молха я.

Доккхача кхаш тӀа ялата хулаш дола лазараш тайп-тайпара да, цунга хьежжа, хӀара доазон малагӀа оарц эш хьожаш, йоагӀаш йола молха хьакьоастаеш, дӀабахьа беа болх», — аьлар РХСЦ болхлочо.

Юртбоахаме кьахьегарашца дӀайихьача кхетачен кулгал деш хилар юртбоахама балхах йолча министрствон кулгал ду Гаьгенаькъан Мухьмад. Белгалде деза, ялатий кхаш диза

ДӀадувш дола фу миштад хьожаш хилар ГалгӀайчен РСЦ

Султиганаькъан Йоакьап

Гурахьа дӀадувш долча ялаташка хьежар. Уж техкачул тӀехьагӀа, царех бола хоам «АгроСемЭксперт» системана юкьебихьаб, аьлар «Сердало» газетага ГалгӀай Республикае Глолла йолча «Россельхозцентра» ФГБУ филиала болхлочо Боканаькъан Руслана.

«Из болх дӀабихьабар республикан Шолжа, МагӀалбика районий боахамашка. Царех я «Нестеровски», «Алханчуртски», «Беркат», «Малгобекски», «Зори Кавказа» яха ГУПаш, «Дабийорт» яха СПК, «АМА» СПССК, «Гандалоев» оала КФХ», — йоах хьабайтача хоама тӀа. Массехк дийнахьа мехка юртбоахама центра агрономаша 3 эзар гектара тӀа из болх дӀабихьар.

Цу тайпара болх Шолжа районе дӀахьош, 1649 гектар лаьтан тӀа ялхайтта моттиг белгалъяьй. Уж я гурахьа дӀаювш йола культураш: кӀа, мукх, рапс оала буц. МагӀалбика районе тӀахьожам беш бола болх дӀабихьар 1298 гектара тӀа, цу тӀа дӀадийна ялат да кӀа а гу-

рахьа дӀабувш бола мукх а. Уж тӀадолча лаьтта 13 моттиг белгалъяьй моттигий таронаш йовзаш хиларах.

Гулакх довзачар яхачох, гурахьа дӀадувш долча ялата хьал дика да, баьцовгӀаш ши-кхо лист йолаш дегӀайоагӀаш латт.

Хьал тохкаш болх дӀабихьача лаьтта белгалдаьд, дахкаша зе

деш хилар а. Иштта белгалду, цхьадолча лаьтташ тӀа 80-85 процентага кхоачаш биологически пайда хургболаш болх дӀабихьа хилар.

Агрономаша яхачох, лаьтташ кхы а тохкаш да, цу тӀа малагӀа зе хила тарлу хьожаш, нагахьа санна из зе совдоалаш хуле, цига из хургдаоца балхаш

дӀадахьа деза.

ДӀадихьача балхашка хьежжа, ГалгӀайчен РСЦ юртбоахамашта хьалхадаьккхад де дезар.

БаьцовгӀаш дегӀайоагӀа хана, цар дегӀ дахьаргдолаш ший ханнахьа молхаш тоха еза, тӀаккха уж лертгӀа лакхлургья, хьувкъам а дикагӀа хургба.

Акха котамаш ебаш латт вайцига

Коазой Мадина

БӀаьстан ха хьаоттарца, Ӏаламах дог лазараш цун хьал тоаде арабаьннаб.

Беркате гулакхаш дераша укх навкъа шоай ахчак 40 акха котам ийцар. Мужечен аренашка дӀахийцар цар уж хоза оалхазараш. Акха котамаш вай мехка геттара кӀезига я, цудухьа, уж еба гӀертташ, кьахьег Ӏалам дезараша.

Акха котамаш, иштта кхьдола вай моттигашкара кӀезига оалхазараш хьадда дӀа ца далитта гӀерт цхьабола бахархой.

Из беркате болам дӀахьош лелараша кхайкарал ду бахархошка, акха котамаш ма йоае, яхаш. Боккьал а лораде вай Ӏалам, ишта а кӀезига мара доаца оалхазараш! Ше вахача моттигах дог лазаш, хила веза хӀара саг! Лораде Дала хьаденна хоза оалхазараш, ма аха царна чарахьал де!

сердало

Учредители:
Правительство
Республики Ингушетия и
ГАУ «Общественная
газета «Сердало»

Главный редактор:
Курскиева Х.А.

Адрес Правительства РИ:
360001, г. Магас,
пр. И. Зязикова, 12.

Адрес редакции и издателя:
Республика Ингушетия,
386101, г. Назрань,
Тер. Центральный округ
пр. И.Базоркина, 60.
Тел.: 8 (8734) 77-11-84
Бухгалтерия: 8 (8734) 77-10-85.

Газета зарегистрирована
Управлением Россохранкультуры
по ЮФО.
Рег. номер ПИ № ФС 10-6526
от 5 марта 2007 г.

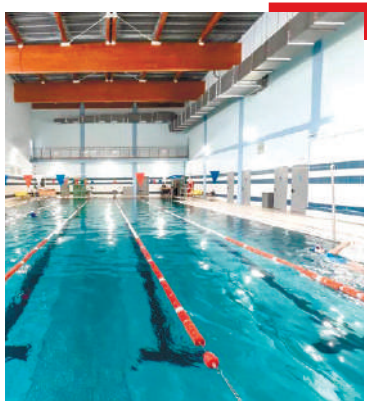
E-mail: serdalo@yandex.ru
Сайт газеты: serdalo.ru.

Набор и верстка произведены в
компьютерном центре редакции
газеты «Сердало».

Время подписания номера
по графику в печать:
15 марта 2023 г.
Фактически 17:20.

Точка зрения авторов может не
совпадать с позицией редакции.
При перепечатке
ссылка на газету обязательна.
Письма, рукописи, фотографии,
рисунки не рецензируются и не
возвращаются.
Свободная цена

Газета отпечатана в издательстве
«Южный регион»,
с готовых диапозитивов
Адрес: 357600, Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.
Заказ № 1435 Тираж: 2000 экз.

Керда фок хургья Шолжа-Шахъаре

Коазой Мадина

Республике спорт йоржарях йолча программага гюлла, кхозза влаштгара яь фок хьялье лерхI укх шера Шолжа-Шахъаре.

4 эзар кв. метр дIалоацаш хургйола из гIишло хьялье кьоастадаь ахча 300 млн сомага кхоачаш да. Ер бутт йистебоаллаш, из болх дIаболабе эшаш мел дола каьхаташ кийча хургда, Дала аьннадале. Из боккха болх дIахьоргбола гIишлой а кьоастабаь хургба.

«Проектага диллача, 113 саг тIаэца таро йолаш хургья фок. Цун хургья балкон, лувча бассейн, барзкьа хувца моттиг, уйче, тренерий кабинеташ. Лакхерча моттигашка хургья фитобар, лорий кабинет, тренажераш латта, ловзара лаьрхIа залаш, иштта кхийола моттигаш. Ер шу чакхдалалехь, хьялье лерхI фок, Даьла кьахетамца».

ГалгIай спортсменаш котбаьлар, СКФО хьялхале кьовсача

Гьаьгенаькъан Мартина

ГалгIай бархI спортсмена майдилгаш елар, СКФО хьялхале йоаккхача, влаший ийнача (ММА) латаре котбаларах.

Уж яхьаш дIайихьар 16-17 шу даьннаршта юкье. Яхьаш дIахьош яр Нохчий Республи-

ке, аьлар «Сердало» газетага ГалгIай Республикан спорта Министерствон зарбан болхлоша.

«Пхийтта сагах латгача вай республикан влашагIтехача команданна чубоагIаш хиннача спортсменаша бархI бе-бе майдилг яккхар.

Дошо майдилг яккхар Дудурганакьан Аласхана (77 кг).

Дото совгIат даьккхар шин спортсмена: Iарчакханаькъан Ахьмада (84 кг), Дзовранаькъан Тамерлана (77 кг).

Борза майдилгаш елар Арсманакьан Мухьмада (93 кг), Кхоартой Гиланена (57 кг), Йовлой Азамата (62 кг), Овшанаькъан Ислама (48 кг), Пхыленаькъан Адама (93 кг)», — аьлар спорта

Министерствон болхлоша.

«Ер са хьялхара котало еце а, сонa дика хет се котваьнна. ХьатIайоагIача турнире а, сай аьттув баларга сатувс аз. Сайгара мел эшар дергда, ГалгIайчен сий лакхдара», — аьлар борза совгIат даьккхача Овшанаькъан Ислама.

Гобьявлениа

Утерянный аттестат № 00624007995564, выданный СОШ №7 с. п. Гамурзиево в 2022 году на имя Полонкоева Имира Заурбековича, считать недействительным.

Утерянный аттестат серии 06 АБ №0000581, выданный Лицеум №1 г. Назрани в 2010 г. на имя Мержуевой Людмилы Геланиевны, считать недействительным.

Внимание розыск!

Внимание Розыск! на уроженку с. Алахасты Сунженского района Республики Ингушетия Бокову Залину Магомедовну, 3 февраля 1998 года рождения, с указанием о ее безвестном исчезновении в период времени с 04.05.2022, но не позднее 07.05.2022, с указанием субъективных признаков безвестно исчезнувшей Боковой З.М.

Субъективные признаки Боковой З.М.: рост 155-160 сантиметров, волосы черного цвета, цвет глаз черный, тонкие губы, среднего телосложения, в последний раз была одета в хиджаб черного цвета.

Россе спорта мастер хилар гIалгIай спортсменах

Гьаьгенаькъан Мартина

ГалгIайчен спортсмена каратэ Россе спорта мастер ях удостоверени делар, аьнна, хоам бир «Сердало» газетага ГалгIай Республикан спорта Министерствон зарбан болх

лелабараша.

«Россе спорта Министерствос тIадилларах, сийдола ци елар Йовлой Имрана, из каратэ дукхаза толаш хилар мехка тайп-тайпарча моттигашка дIайихьача яхьашка.

Из моттиг хилар ГалгIайчен Республикан хьялхале яккхара яхьаш дIахьош Пхылекьонгий-Юртгарча спортини ишколе. Из хетаяь яр Российски Федерацие Министерствон 100 шу дузаш хилара», — аьлар спорта Министерствос.

Баркал оал оаха тренера Имрана, хIара спортсмен лакха говзал йолаш цо Юмаварах, массадолча лостамах республике каратэ дегIайоалаеш, цо дакьа юкьедарах», — аьлар ГалгIай Республикан каратэ кулгалхочо Шаухаланаькъан Iаддал-Iазита.